

FİLİSTİN'DE TÜRKİYE VE TÜRK İMAJINA YÖNELİK NİCEL BİR ARAŞTIRMA

A Quantitative Research on Türkiye and Turkish Image in Palestine

Öğr. Gör. Mahmut Fevzi CENGİZ* – Prof. Dr. Sibel Serpil AYDOS**

Geliş Tarihi: 24.01.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 8.03.2024

Öz

Türkler ve Araplar arasındaki ilişkilerin kökeni 7. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Türkiye gerek tarihsel bağları gerekse jeopolitik konumu nedeniyle Arap halkları ve Arap devletleri ile sürekli ilişki içinde olmuştur. Cumhuriyet sonrası dönemde bu ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir sergilese de özellikle 2000'li yıllar itibarıyla Türkiye Arap ülkeleriyle ve halklarıyla olan münasebetlerini artırmıştır. Türk hükümetlerinin son yıllarda Arap ülkeleri ve Filistin'e yönelik sergilediği politikaları, Türk siyasilerin Filistin yanlısı söylemleri ve Türkiye'nin Arap ülkelerinde gerçekleştirdiği kamu diplomasisi faaliyetleri Arap dünyasında Türkiye ve Türklere yönelik sempatinin ve ilginin artmasına vesile olmaktadır. Ancak literatürde Arap halkları nezdinde Türkiye'nin ve Türklerin imajını ölçmeye yönelik oldukça sınırlı çalışmaya rastlanmaktadır. Özellikle Filistin'de Türkiye imajını ölçen çalışmaların oldukça az sayıda olduğu ve mevcut çalışmaların da konuyu dar kapsamlı olarak ele aldığı görülmüştür. Bu araştırmanın temel amacı Türkiye ve Türklerin Filistinliler nezdinde nasıl bir imaja sahip olduğunu ortaya koymaktır.

Abstract

The long-rooted relations between Turks and Arabs date back to the 7th century. Türkiye has been in constant relations with Arab peoples and Arab states due to its historical ties and geopolitical location. In the post-republic period, relations between the Republic of Türkiye and Arab states showed a fluctuating course, but as of the 2000s, Türkiye increased its relations with Arab countries and peoples. Türkiye's supportive policies towards Arab countries and Palestine and Türkiye's public diplomacy activities in Arab countries in recent years have led to an increase in sympathy and interest towards Türkiye and Turks in the Arab world. However, there are very limited studies in the literature examining the perception of Türkiye and Turks among Arab people. It has been observed that there are very few studies measuring Türkiye's image, especially in Palestine. It has been observed that there are very few studies measuring Türkiye's image, especially in Palestine, and the existing studies address the subject narrowly. The main purpose of this research is to reveal what kind of image Türkiye and the Turks have in the eyes of Palestinians.

Bu çalışma, ilk yazarın AHBV Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalında sürdürdüğü "Ülke İmajı Bağlamında Arap Ülkelerinde Türkiye İmajı: Fas, Cezayir, Ürdün ve Filistin Örnekleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Adayat MYO, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, mahmutfevzi.cengiz@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7398-3392

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, sibel.aydos@hbv.edu.tr, ORCID 0000-0003-3869-4637

Araştırmada nicel veriler esas alınacağı için anket veri toplama tekniği kullanılmıştır. Araştırma için basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle 217 katılımcı Gazze bölgesinden, 240 katılımcı Batı Şeria bölgesinden olmak üzere toplamda 457 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılara anketler çevrim içi ve yüz yüze araçlar kullanılarak ulaştırılmış ve araştırma verileri 28.03.2023-21.05.2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre Filistinli katılımcılar arasında Türkiye'nin oldukça olumlu ve güçlü bir imajının olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar Türkiye'yi Ortadoğu'da ekonomik, askeri ve kültürel açıdan en güçlü ve en etkili ülke olarak görmekte ve Müslüman dünyası adına konuşmaya en yetkin ülke olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında, Türkiye'yi pek çok konuda Arap ülkelerinden daha olumlu değerlendirmektedirler. Ayrıca Türkiye hakkındaki olumlu yargılara geniş katılım gösterirken olumsuz yargılara ise oldukça düşük katılım göstermektedirler.

Anahtar Kelimeler: İmaj, Ülke İmajı, Türkiye İmajı, Filistin, Türkiye-Filistin ilişkileri

Since the research will be based on quantitative data, survey data collection technique was used. For the research, a total of 457 participants were reached through simple random sampling method, 217 participants from the Gaza region and 240 participants from the West Bank region. Surveys were delivered to participants using online and face-to-face tools, and research data were collected between 28.03.2023-21.05.2023. According to the findings of the research, Türkiye has a very positive and strong image among Palestinian participants. Participants consider Türkiye as the most powerful and influential country in the Middle East in terms of economy, military and culture, and the country most competent to speak on behalf of the Muslim world. East and most competent to speak on behalf of the Muslim world. They also think more positively about Türkiye than Arab countries on many issues. In addition, while they show wide participation in positive judgments about Türkiye, they show very low participation in negative judgments.

Key words: Image, Country Image, Türkiye Image, Palestine, Türkiye-Palestine Relations.

GİRİŞ

7 Ekim'de Hamas'ın İsrail'e yaptığı saldırının ardından İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı sınır tanımayan ve soykırıma varan saldırıları Türkiye'de Filistinlilere ve Filistin-Türkiye ilişkilerine dair bir tartışma başlatmıştır. Sosyal medyada Türkiye'nin katliamlara karşı sessiz kalmaması ve müdahalede bulunması gerektiğini söyleyen kesimler ile bu meselenin Türklük ve Türkiye ile ilgisinin bulunmadığını söyleyen kesimler arasında tartışmalar yaşanmıştır. Katıldıkları bir programda Filistinlilerin topraklarını Yahudilere sattıklarını iddia eden İlber Ortaylı ve Celal Şengör'ün açıklamaları bazı kesimlerce tepkiyle karşılanmış ve

başka tarihçiler tarafından “hikâye” ve “yanlış” olmakla suçlanmıştır¹. Bilim insanları da dahil halkın genelinde bölgenin tarihi ile ilgili önemli bir bilgi eksikliğinin su yüzüne çıktığı, buna karşın herkesin bir fikir sahibi olduğu konu gündemi meşgul ederken Filistin-Türkiye ilişkileri tartışılmaya başlanmıştır. Öyle ki bu dönemde Google’da “Filistin Türkiye ilişkileri ne durumda?” “Araplar Osmanlı’ya ihanet etti mi?” “Filistinliler toprak sattı mı?” türünde soruların cevapları aranmış, kestirmeden alınacak bu cevaplarla kanaat oluşturulmaya çalışılmıştır (Google Trends, 2024a; Google Trends, 2024b; Google Trends, 2024b). Bölgedeki Osmanlı himayesinin son bulmasıyla, İngiliz ve Fransızların bölgede kendi imparatorluk çıkarlarına uygun sınırlar çizmeleri, ardından ABD’nin Ortadoğu’daki çıkarları için İsrail’i ve Siyonizm’i kullanması Filistin’de akan kanın ve kaosun sürüp gitmesine neden olmuştur. Günümüzde Filistin Devleti 137 devlet tarafından tanınmasına rağmen (EmbassyWorldwide, 2023), İsrail tüm dünyanın gözü önünde Filistin’e yönelik işgalci politikalarını sürdürmektedir. Bu ortamda Filistin ve Türkiye devletlerinin ve halklarının birbirine yaklaşımı elbette bu çalkantılı atmosferden etkilenerek dönemsel olarak farklı şekiller almıştır. Ancak neredeyse yüzyıldır toprakları işgal altında olan bir halka verilecek desteği rövanşist bir tavırla geçmiş politikalara bağlamak gayri etikdir. Bu olay aynı zamanda Türkiye’de Filistin tarihine ve halkına yönelik bilgi zayıflığını da ortaya koymuştur. Çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle meseleye her iki taraf açısından bakılamasa da Filistin’de Türkiye ve Türk imajının ne yönde olduğu sorusu üzerinden bir araştırma yürütülmüştür.

İmaj bireylerin çevresindeki nesnelere, olaylara, kişilere, organizasyonlara, mal ve hizmetlere, yerlere ve ülkelere ilişkin zihinlerinde oluşturdukları duygu, düşünce, kanaat ve fikirlerdir (Oktay, 2002: 24; Davis, 2006: 55; Peltekoğlu, 2009: 565). Ülke imajı ise insanların bir ülke hakkındaki duygu, düşünce, kanaat ve fikirlerin toplamı olarak tanımlanabilir (Martin ve Eroğlu, 1993: 193; Szeles, 1998: 96; Kotler vd., 2002: 141). Ülke imajı ülkelerin sahip olduğu ekonomik, askeri ve siyasi gücü, teknolojik gelişmişliği, ürettiği mal ve hizmetleri, ortaya koyduğu kültür ve sanat ürünleri, sportif başarıları ve doğal güzellikleri gibi pek çok etkenin bir araya gelmesiyle meydana gelmektedir (Narayana, 1970: 68; Roth ve Romeo 1992: 480; Kotler ve Gertner, 2002: 141). Dünya genelinde yaşayan halkların büyük çoğunluğunun yabancı ülkeleri ziyaret edip bu ülkeler hakkında doğrudan bilgi sahibi olma imkanları yoktur ve daha çok medyadan, kitaplardan,

1 “Murat Bardakçı’dan, “Filistinliler toprak sattı” diyen İlber Ortaylı ve Celal Şengör’e cevap: Söyledikleri hikâye” “<https://www.haberler.com/guncel/murat-bardakci-dan-filistinliler-toprak-satti-16615005-haberi/>

internet kaynaklarından, siyasilerden ve çevrelerindeki diğer kişilerden elde ettikleri bilgiler vasıtasıyla diğer ülkeler hakkında bilgi sahibi olmaktadırlar. Bu bakımdan bireylerin çoğunluğu ikincil kaynaklardan elde ettikleri bilgilerle yabancı ülkeler hakkında zihinlerinde imajlar yaratmaktadırlar. Filistinlilerin Türkiye ve Türk imajının da bu anlamda büyük oranda tarih kitapları, siyasiler, haberler ve Türk dizileri üzerinden şekillendiği bir gerçektir. Ancak son yıllarda Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarındaki değişiklikler de bu imaja önemli ölçüde etki etmiştir.

Türkiye 2000'li yıllar itibariyle Arap ülkeleriyle olan münasebetlerini artırmış, bu durum Türkiye'nin Arap dünyasındaki imajını da olumlu yönde etkilemeye başlamıştır (Salem, 2011: 1). Türkiye'de bazı siyasi liderlerin İsrail'in işgalci politikalarına karşı söylemleri ve bölgesinde güçlü bir ekonomik, siyasi ve askeri güç olması Arap toplumlarında Türkiye'ye yönelik ilginin artmasına vesile olmuştur (Altunışık, 2010: 9). Ayrıca son yıllarda yapılan araştırmalar bu ilgi artışında Türkiye'nin Arap ülkelerinde gerçekleştirdiği kamu diplomasisi faaliyetlerinin ve bu ülkelerde yayınlanan Türk televizyon dizilerinin etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Deniz, 2010: 54; İssa, 2011: 26; Kraidy ve Al-Ghazzi, 2013: 12; Aydos, 2018: 174; Cengiz ve Çakın, 2022: 28). Ancak Türkiye'nin Arap ülkelerindeki imajını ölçmeye yönelik gerçekleştirilen çalışmalara literatürde az rastlanmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Filistin'deki algısını ölçen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sebeple çalışmada Türkiye ve Türklerin Filistin halkı nezdinde nasıl bir imaja sahip olduğunu ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Filistin'in Batı Şeria ve Gazze bölgelerinde yaşayan Filistinli katılımcılara yönelik çevrim içi ve yüz yüze araçlar kullanılarak bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir².

Araştırmada öncelikle Filistinli katılımcıların ülkelerindeki ve Arap dünyasındaki sorunlara ilişkin bakış açılarını ortaya koymak için birtakım sorular yöneltilmiştir. Bu ilk bölümdeki sorularla amaçlanan Filistinlilerin Türkiye ve Türkler hakkındaki fikirlerini öğrenmeden önce, Orta Doğu ve Arap coğrafyasındaki ekonomik ve siyasi sorunlara yönelik olarak Türkiye ve diğer ülkeler ile kurumların yaklaşım ve politikalarını nasıl değerlendirdiklerini karşılaştırarak ortaya koymaktır. Araştırmanın ikinci bölümünde Filistinli katılımcıların Türkiye ve Türkler hakkındaki düşüncelerini ortaya koymak amacıyla bazı sorular yöneltilmiş ve Türkiye hakkındaki olumlu ve olumsuz yargılara katılım

2 Araştırma İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları ve katliamları başlamadan önce 28.03.2023-21.05.2023 tarihleri arasında Gazze ve Batı Şeria'daki Filistinliler üzerinde yürütülmüş bir nicel araştırmadır.

İkinci İslam Halifesi Hz. Ömer döneminde 636 yılında İslam ordularıyla Bizans orduları Yermük Savaşı'nda karşı karşıya gelmiş ve bu savaşta Bizans orduları bozguna uğratılmıştır. Bu savaştan bir yıl sonra ise Kudüs dahil bugünkü Filistin toprakları İslam Devleti'nin hakimiyetine girmiştir. Filistin toprakları İslam Devleti tarafından fethedildikten sonra Emeviler, Abbasiler, Akşitler, Tolunoğulları, Fatımiler, Haçlılar, Eyyübiler ve Memlükler'in hakimiyetine girmiştir (Karaman, 1996: 97). Yavuz Sultan Selim döneminde 24 Ağustos 1516 tarihinde Mercidabık Muharebesi'nde Memlük Devleti orduları ile Osmanlı Devleti orduları karşı karşıya gelmiş ve Suriye'nin Halep şehrinin kuzeyinde gerçekleşen muharebe Osmanlı Devleti'nin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu zafer sonrası Gazze'ye kadar olan Filistin toprakları Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiş ve Filistin yaklaşık dört asır Osmanlı himayesinde kalmıştır (Tomar, 2012: 535). Filistin'deki Osmanlı hakimiyeti 1918 yılında I. Dünya Savaşı sürecinde sona ermiş ve bölgeyi işgal eden İngiltere 1920 yılında Filistin'de bir manda yönetimi kurmuştur (McCarthy, 1990: 10).

Filistinli aydınların Osmanlı/Türklere bakışındaki (bugün büyük oranda sönmüş olan) olumsuz yaklaşımın başlangıcı da Osmanlı'nın bu son dönemindeki gelişmelerin yarattığı Arap milliyetçiliği olgusundan kaynaklanmıştır. Ancak o dönemde de Ortadoğu'da Müslüman ve Hristiyan Araplar arasındaki görüş farklılıkları nedeniyle homojen bir Arap milliyetçiliğinden söz edilememektedir. Müslüman ve Hristiyan Araplar arasında, bölgenin Nil Havzası (Mısır), Bereketli Hilal (Suriye Ürdün, Filistin ve Lübnan) ve Arap yarımadası biçiminde kendi içinde benzerlikler taşıyan alt bölgelere ayrılması sebebiyle farklı Arap milliyetçilikleri oluşmuştur. Arap milliyetçiliği 19. yy'da Avrupadaki milliyetçilik akımlarının etkisiyle de özellikle Hristiyan Araplar tarafından Osmanlı İmparatorluğu karşıtı bir söylem üzerinden gelişirken, Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa emperyalizmi ve Siyonizm karşıtlığı ile kendisini tanımlamıştır. Filistin'in de içinde bulunduğu bereketli hilal bölgesinde, Hristiyan entelektüel Arap nüfusunun etkili olması sebebiyle, Arap yarımadasında etkili olan selefi Arap milliyetçiliğinin aksine dini değil laik ve kültürel bir zemin üzerinden bağımsızlık amaçlayan bir Arap milliyetçiliği söylemi hâkim olmuştur. Filistin'de bu akımın temsilcisi Hristiyan Arap düşünür George Antonius (1891-1942)'tur. "Arap Uyanışı" adlı eseri kaleme alan Antonius eğitimini İngiltere'de tamamladıktan sonra Manda yönetiminde Filistin'de Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Ancak Arap milliyetçiliğinin başlangıcı kabul edilen Arap isyanı (1916-1918) Osmanlı'ya karşı bir milliyetçilik tanımı üzerinden gerçekleşmiş olsa da Sykes-

Picot Anlaşması, Balfour Deklarasyonu, San Remo Konferansı ve 1919 Paris Konferansı'nda Avrupalı devletler tarafından kandırıldıklarını düşünen Araplar için bu tarihten sonra "öteki" Batı emperyalizmi ve Siyonizm olmuştur. Özellikle Batılı devletlerin Filistin topraklarında Yahudi Devleti'ne izin vermelerinin ve yaşanan İsrail/ Arap savaşlarının ardından bu durum iyice pekişmiş ve "Filistin" meselesi Arap milliyetçiliğinin ana çimentosu olmuştur (Çelik,2019, 331-345). Bu nedenle bugün Arap milliyetçiliğinden kaynaklı Osmanlı/Türk karşıtlığının bölgedeki ağırlığı oldukça düşüktür.

I. Dünya Savaşı öncesi Filistin bölgesinin toplam nüfusunun %83'ü Müslüman Araplardan meydana gelmekteydi (McCarthy, 1990: 11). Fakat dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un girişimiyle 1917 yılında yayınlanan ve Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını öngören Balfour Deklarasyonu sonucu yaşanan gelişmeler bölgeye olan Yahudi göçünü artırmıştır. Özellikle 1930'lu yıllarda başlayıp II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden Yahudi göçü bölgenin demografik yapısını kökünden değiştirmiştir. Üstelik İngiltere bu dönemde bölgede kurulan Haganaah, Irgun ve Stern gibi Yahudi terör örgütlerini silahlandırmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Filistin'deki Müslüman Araplara yönelik saldırılar artmış ve Araplar bölgeden göç etmeye zorlanmıştır (Shlaim, 2018: 15). Yaşanan bu gelişmeler sonucu konu Birleşmiş Milletlere taşınmış ve Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda gerçekleştirilen oylamada 10 çekimser, 13 ret oyuna karşılık 33 kabul oyuyla Filistin Taksim Planı 30 Kasım 1947'de kabul edilmiştir. Ancak BM tarafından düzenlenen Taksim Planında Yahudilere nüfuslarıyla kıyaslanmayacak ölçüde büyük ve verimli topraklar verilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken İngiltere 15 Mayıs 1948'de Filistin'den çekilmiş ve aynı gün İsrail bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanından saatler sonra Mısır, Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan İsrail Devleti'ne karşı savaş ilanında bulunmuştur. İlk günlerde Arap orduları bazı kazanımlar elde etseler de ilerleyen günlerde İsrail ordusu Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı devletlerin desteğiyle Arap kuvvetleri üzerinde üstünlük sağlamış ve İsrail yeni bölgeleri de işgal etmiştir (Benny, 2008: 205). Bu savaşın sonunda bölgedeki Arap nüfusun çoğunluğu (700 binden fazla insan) mülteci durumuna düşmüş, savaş başladığında geri dönmek üzere kaçan Filistinliler İsrail'in baskıları ve köyleri işgali sonucu topraklarına dönememişlerdir. 1949'da son ateşkes anlaşması imzalandığında İsrail sınırları içinde yalnızca 160 Arap kalmıştır. Kaçanların çoğu yoksul bir durumda komşu ülkelerdeki mülteci kamplarına yerleştirilmiştir. William L. Cleveland'ın ifadesiyle İsrail'i zorla kurarak Batı, "Avrupa Yahudi göçmeni sorunu"

yerine o günden beri bölgede kan akmasına neden olan bir “Ortadoğu göçmen sorunu”nu doğurmuştur. Ayrıca İsrail’in zaferiyle sonuçlanan bu savaş sonrasında ordularını hazırlıksız bir şekilde savaşa süren rejimler halkları nezdinde gözden düşmüştür. Bunun yanında bu yenilgi uygarlık tartışması doğurarak Arap hayatının toplumsal ve siyasal temellerinin özeleştirisini getirmiştir. Constantine Zurayq’ın “The Meaning of the Disaster” (Felaketin Anlamı) kitabı bölgede o kadar ilgi görmüştür ki “felaket” sözcüğü 1948 Arap yenilgisi ile eşanlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Cleveland, 2008: 299).

İsrail ile bazı Arap devletleri arasında Filistin anlaşmazlığı sebebiyle iki savaş daha yapılmış ancak İsrail Batı ülkelerinin desteğiyle bu savaşlarda Arap ordularına her defasında üstünlük sağlamıştır. İsrail elde ettiği bu üstünlükten güç alarak 1947’de BM’de kabul edilen Taksim Planında belirlenen sınırların çok daha ötesini işgal etmeye devam etmiştir (Shlaim, 2018: 16). İsrail 23 Ocak 1950’de Kudüs’ü başkenti ilan etmiş buna karşın Filistinliler İsrail’in bu hamlesini yok hükmünde sayarak bağımsızlık mücadelesini sürdürmüşlerdir. 1958 yılına gelindiğinde ise Filistinliler Yaser Arafat öncülüğünde El-Fetih hareketini kurmuşlar, 1965 yılı itibarıyla de silahlı mücadeleye başlamışlardır. Mısır, Ürdün ve Suriye ile İsrail arasında 5 Haziran 1967’de Altı Gün Savaşı meydana gelmiş ancak İsrail ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin desteğiyle bu savaşı da lehine sonuçlandırmıştır. Bunun üzerine İsrail işgalci politikalarını daha da ileriye götürerek bölgede yeni topraklar işgal etmiştir. Bu savaş sonrasında yüzbinlerce Filistinli topraklarından sürülmüştür. Bu defa Mısır, Suriye ve İsrail arasında 6 Ekim 1973’te Yom Kippur Savaşı patlak vermiş bu kez de ABD’nin desteğiyle savaş İsrail lehine sonuçlanmıştır. İsrail Mısır ile imzaladığı Camp David Anlaşması sonrasında ele geçirdiği Sina bölgesinden çekilmiş ancak Batı Şeria bölgesindeki işgalini sürdürmüştür. (Oral, 2020: 182). Filistin Kurtuluş Örgütü 1974’te Birleşmiş Milletler tarafından Filistinlilerin resmî temsilcisi olarak tanınmış ve FKÖ’ye Birleşmiş Milletler toplantılarına katılmak üzere gözlemci statüsü verilmiştir. Mısır Mart 1979’da İsrail’i tanıyan ilk Arap devleti olmuştur. Bir yıl sonra bu anlaşmayı imzalayan Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat suikast sonucu öldürülmüştür (Armaoğlu, 2010: 645). Filistinler İsrail işgaline karşı 1987-1993 yılları arasında birinci intifada hareketini başlatmışlardır. 1988’de Filistin Ulusal Konseyi (FUK) Filistin’in bağımsızlığını ilan etmiş ve bunu takiben 40 ülke Filistin Devleti’nin bağımsızlığını tanımıştır. 1993 yılına gelindiğinde FKÖ ile İsrail arasında bir anlaşma imzalanmış ve taraflar karşılıklı olarak birbirini tanımıştır.

1995 yılında taraflar Batı Şeria'nın Filistin Özerk Yönetimi'ne devredilmesi konusunda görüşmeler halindeyken, 4 Kasım 1995 tarihinde görüşmeleri yürüten dönemin İsrail Başbakanı İzak Rabin fanatik bir Yahudi tarafından öldürülmüştür ve anlaşma nihayete erdirilememiştir (Özkoç, 2009: 180).

2000 yılında dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmiş ve bu durum Filistin'de büyük bir infiale yol açmış ve nihayetinde Filistinliler 2005 yılına kadar sürecek olan 2. İntifada direnişini başlatmıştır. Ancak 2004 yılında Filistin'in sembol ismi Yaser Arafat hayatını kaybetmiş ve yerine Mahmud Abbas, Filistin Devlet Başkanı olarak göreve gelmiştir. Filistin 2012 yılında BM Genel Kurulunda gerçekleştirilen oylamayla "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü kazanmıştır. 2014 yılında Avrupa Parlamentosu'nda gerçekleştirilen oylamada ise Filistin'in devlet olarak tanınması kararlaştırılmıştır (Atun ve Atun, 2018: 17). Filistin 1988'de bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana 137 devlet tarafından tanınmıştır. Ancak yaşanan bu olumlu gelişmelere rağmen henüz Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimî üyelerinden (ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere) Filistin'i tanıyan bir ülke olmamıştır (EmbassyWorldwide, 2023).

Filistin bölgesi I. Dünya Savaşı sonucu Osmanlı himayesinden çıkmış ve savaş sonrası dönemde kurulan Türkiye Cumhuriyeti bir süre kendi iç sorunlarıyla ilgilendiği. Filistin Taksim Planı 1947'de BM Genel Kurulunda görüşülürken Türkiye, Arap ülkeleri gibi bu plana karşı çıkmış ve Genel Kurulunda yapılan oylamada Taksim Planına aleyhte oy kullanmıştır (Erhan ve Kürkçüoğlu: 637). Ancak Türkiye bir yıl sonra politika değişikliğine giderek 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinin ardından tanıyan ilk devletlerden olmuştur (Akçapa, 2021: 38). 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye yeniden Filistin sorununda Arap devletlerinin yanında yer alarak Filistin yanlısı politikalar izlemeye başlamıştır. Türkiye 1967 yılında meydana gelen Altı Gün Savaşı sonrası süreçte Filistin Kurtuluş Örgütü ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. 1975 yılında Türkiye Filistin Kurtuluş Örgütü'nü resmi muhatap olarak kabul etmiş ve 1979'da Türkiye'de Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ilk temsilciliği açılmıştır (Özcan, 2006: 33). Filistin Ulusal Konseyi 1988 yılında Filistin'in bağımsızlığını ilan etmiş ve Türkiye Filistin Devleti'ni aynı gün resmi olarak tanımıştır (Akçapa, 2021: 38).

Türkiye, Filistin yanlısı politikalarını 1990'lı yıllarda da sürdürmüştür. Ancak özellikle 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle Türk siyaseti Filistin yanlısı söylemlerini artırmıştır (Akçapa, 2021: 39). Filistin'in kurucu

lideri olarak görülen Yaser Arafat 2004 yılında vefat etmiş ve Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Ana Muhalefet Partisi Lideri Deniz Baykal ve bazı bakanlarla birlikte cenaze törenine geniş katılım sağlamıştır (Yeni Şafak, 2004). Filistin davasının sembol ismi Yaser Arafat'ın ölümünden sonra Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri Mahmut Abbas 2005 yılında düzenlenen seçimleri kazanarak Filistin'in yeni devlet başkanı olmuştur (VOA, 2005). Ancak Mahmut Abbas, Arafat'ın halefi olarak geldiği görevde Filistinlileri birleştirmeyi başaramamış ve Filistin sorununda pasif kalmasıyla eleştirilerin hedefinde olmuştur. 2006'da düzenlenen seçimlerde Hamas Filistin meclisinde 132 sandalye kazanma başarısı göstermiş ve bu durum ülkede iki başlı bir yönetimin doğmasına yol açmıştır (Nevo ve Megiddo, 2009: 108). Bugün birçok Batılı devlet Hamas'ı terör örgütü olarak kabul ederken Türkiye Hamas'ın terör örgütü olarak tanımlanmasına karşı çıkmaktadır (Akçapa, 2021: 39). Türkiye'nin güncel politikası hem Hamas ile hem de El Fetih ile ilişkilerini eşit düzeyde sürdürerek tarafları bir araya getirme politikaları gütmek yönündedir. Aynı zamanda Filistinlilerin haklarını destekleyen politikalar sürdürürken Filistin topraklarında İsrail işgalinin sonlandırılması ve 1967 öncesi sınırlara dönülmesi gerektiğini savunmakta ve Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde iki devletli çözüm önerisini desteklemektedir.

2. İMAJ VE ÜLKE İMAJI KAVRAMLARI

İmaj kavramına ilişkin literatürde farklı tanımlara rastlanmaktadır. Peltekoğlu (2009: 565) imajı; olaylara, durumlara, örgütlere veya kişilere ilişkin bireylerin sahip olduğu fikir ve kanaatler olarak tanımlamıştır. Gültekin (2005: 127) imajı; nesnelere, fikirlere, mal ve hizmetlere, kuruluşlara, milletlere ve devletlere yönelik bireylerin zihinlerinde oluşan algı ve kanaatler olarak açıklamıştır. Oktay (2002: 24) ise imaj kavramını, kişilerin diğer bireylere, konulara, ürünlere ya da organizasyonlara ilişkin fikirleri ve değer yargıları olarak ifade etmiştir. Davis'e (2006: 55) göre de imaj bireylerin çevresini zihinsel veya duygusal olarak kavrama halidir. İmajlar ilk izlenimlerle oluşmaya başlarken uzun süren deneyim ve etkileşimlerle biçimlenmektedir. İmajlar doğrudan tecrübe edilerek oluştuğu gibi dolaylı olarak çevreden edinilen bilgilerle de ortaya çıkabilmektedir. Her iki şekilde de imajların ortaya çıkması ve şekillenmesi farklı etkileşimler ve deneyimler gerektiren karmaşık ve çeşitli bir süreçtir (Polat ve Arslan, 2015: 4). İmaj kavramına ilişkin literatürde kişisel imaj, ürün imajı, marka imajı, kurum imajı, destinasyon imajı ve ülke imajı gibi farklı kategoriler bulunmaktadır (Akyurt, 2008: 86).

Ülke imajına ilişkin olarak kavramın farklı yönlerini niteleyen literatürde çok sayıda tanım yer almaktadır. Ülke imajı hakkında öncü çalışmalarıyla bilinen Nagashima bu kavramı; “insanların bir ülkeye ilişkin zihinlerinde oluşturdukları temsillerdir ve bu temsiller o ülkenin ulusal özellikleri, geçmişi, ekonomik ve politik gücü ve ürettiği ürünleri gibi değişkenler tarafından belirlenmektedir” diye tanımlamıştır (Nagashima, 1970: 68). Narayana’ya (1981: 32) göre ülke imajı; bir ülkenin kültürel özelliklerinin ve yaşam seklinin, sahip olduğu doğal güzelliklerin ve o ülkede üretilen ürünlerin insanların zihninde meydana getirdiği görüntülerdir. Roth ve Romeo (1992: 480) ülke imajını, bir ülkenin siyasi, ekonomik ve askeri gücünün, ortaya koyduğu ürünlerin ve değerlerin insanların zihninde oluşturduğu temsiller ve algılamalardır diye açıklamıştır. Jaffe ve Nebenzahl’e (2001: 23) göre ülke imajı insanların bir ülkeye ilişkin zihinlerinde oluşturdukları haritalardır. Üstelik bu haritalar o ülkeye ilişkin karar alma süreçlerinde rehber olarak kullanılmaktadırlar. Kotler ve Gertner ise (2002: 141) ülke imajını, insanların bir ülkeye dair zihinlerinde oluşturdukları fikirlerin ve inançların toplamı olarak ifade etmişlerdir.

Ülke İmajı, bir ülkeyle alakalı bir dizi bilgi parçasının bir araya getirilmiş ve basitleştirilmiş halini temsil etmekte ve genellikle bir ulus markasını ifade etmektedir. Ülke imajı kavramı kamu diplomasisi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler ile de ilişkilendirilmektedir (Zhang ve Meadows, 2012: 77). Bu açıdan ele alındığında bir ülkenin küresel ölçekte sahip olduğu olumlu ve güçlü bir ülke imajı o ülkenin uluslararası politika ve faaliyetlerini de desteklemektedir (Saliu, 2013: 90). Ayrıca güçlü bir ülke imajı ülkelerin ürettiği mal ve hizmetlerine uluslararası pazarlarda rekabet avantajı sağlamaktadır (Kurtuluş ve Bozbay, 2011: 268). Günümüzde ülkeler kültürel, sosyal, teknolojik, ekonomik, askeri gelişmişlikleri ve uluslararası politikalarının etkinliği açısından sınıflandırılmakta ve karşılaştırılmaktadır. Bu açıdan bir ülkenin güçlü veya zayıf imajı, o ülkenin yatırımları çekmesini (Kunczik, 2002; Kotler ve Gertner, 2002), turizm girdilerini (Gertner, 2010) ve uluslararası ilişkilerdeki etkisinin derecesini (Gilboa, 2008; Sun, 2008) belirlemektedir.

3. ÜLKE İMAJI BAĞLAMINDA FİLİSTİN’DE TÜRKİYE İMAJI

3.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye son yıllarda bölgesinde ve küresel ölçekte ortaya koyduğu politikalarla kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri etkisini artırmaktadır. Ayrıca muhafazakâr

söylemlere sahip bir siyasi partinin seçimler kazanarak iktidarda olması ve bazı siyasi liderlerin İsrail'in işgalci politikalarına karşı söylemleri Arap toplumlarında Türkiye'ye yönelik sempatinin ve ilginin artmasına vesile olmaktadır (Altunışık, 2010: 9; Salem, 2011: 2). Ayrıca son yıllarda yapılan araştırmalar bu ilgi artışında Türkiye'nin Arap ülkelerinde gerçekleştirdiği kamu diplomasisi faaliyetlerinin ve bu ülkelerde yayınlanan Türk televizyon dizilerinin etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Deniz, 2010: 54; İssa, 2011: 26; Kraidy ve Al-Ghazzi, 2013: 12; Aydos, 2018: 174; Cengiz ve Çakın, 2022: 28).

Bu araştırmanın temel amacı Türkiye ve Türklerin Filistinler nezdinde nasıl bir imaja sahip olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda düzenlenen anket çalışmasında katılımcılara ilk olarak ülkelerindeki ve bölgelerindeki sorunlara yönelik bazı sorular yöneltilmiştir. Burada katılımcıların ülkelerindeki ve bölgelerindeki temel sorunları neler olarak gördükleri sorgulanmış ve bu sorunların çözümünde hangi uluslararası kuruluşları ve ülkeleri yetkin gördükleri araştırılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde katılımcıların Türkiye ve Türklere ilişkin mevcut algılarını ölçmek amacıyla çoktan seçmeli ve derecelendirmeli sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde ayrıca katılımcılara Türkiye ile alakalı bazı olumlu ve olumsuz önermelerde bulunmuş ve katılımcıların bu önermelere ne düzeyde katılım gösterdikleri ölçülmüştür.

Dünyaya ilişkin bilgilerimiz ve fikirlerimizin büyük bir bölümünü medya yoluyla ediniyoruz. Özellikle de gidip yerinde göremediğimiz birinci elden deneyimlemediğimiz bir ülkeye ilişkin imajların ve kanaatlerin oluşmasında ve şekillenmesinde haberler, diziler ve sinema filmleri gibi medya ürünleri de belirleyici olabilmektedir. Bu nedenle araştırmada katılımcılara Filistin'de yayın yapan medya kuruluşlarında Türkiye hakkında nasıl haberlerin yapıldığı sorulmuştur. Ayrıca katılımcılara Türk dizilerini izleme pratikleri ve nedenlerini ölçmeye yönelik birtakım sorular yöneltilmiş ve katılımcıların Türk dizilerini izleme pratikleriyle Türkiye ve Türklere ilişkin bakış açıları arasındaki ilişki çapraz testlerle (Ki Kare) analiz edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel veriler analiz edileceği için araştırma verileri anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçekte çoktan seçmeli ve likert ölçekli sorular kullanılmıştır. Araştırmada saha çalışmalarına başlamadan

önce Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Etik Komisyonu'ndan, 15.03.2023 tarih ve 03 sayılı toplantısında görüşülmüş olup 2023/90 nolu karar ile gerekli etik kurul izni alınmıştır. Anket soruları Filistin'in Batı Şeria ve Gazze bölgelerinde yaşayan katılımcılara öncelikle çevrim içi araçlarla ulaştırılmıştır. Ancak üst yaş grubu ve eğitim seviyesi düşük katılımcıların çevrim içi araçları alt yaş grubu ve eğitim seviyesi yüksek katılımcılara kıyasla daha az kullandığı hususu göz önünde bulundurulmuştur. Örneklemin evreni demografik açıdan temsili noktasında ortaya çıkan uyumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla üst yaş grubu ve eğitim seviyesi düşük katılımcılara yönelik yüz yüze anket uygulamaları da gerçekleştirilmiştir. Bu sayede örneklemin araştırma evrenini temsilinde benzerlik sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma verileri 28.03.2023-21.05.2023 tarihleri arasında toplanmıştır.

Araştırmada katılımcıları belirlemek için basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırmaya katılan her bir kişi tesadüfi yöntemler kullanılarak seçilmektedir. Böylece araştırma evrenindeki her bir katılımcının örnekleme seçilme olasılığı birbirine eşit olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca bu yöntemde araştırmacının örnek seçerken sistematik hataya düşme olasılığı düşük olmaktadır (Neuman, 2014: 2014). Araştırmada Sekaran'ın (2000) sosyal bilimlerde araştırma evreninde örneklem sayısını belirleyen yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde evrenin demografik özelliklerini temsil eden 384 katılımcı araştırma evrenini temsil etmede yeterli sayı olarak belirlenmiştir (Sekaran, 2000: 295). Araştırma kapsamında 217 katılımcı Gazze bölgesinden 240 katılımcı Batı Şeria bölgesinden olmak üzere toplamda 457 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılardan edilen anket verileri bir uzman tarafından Türkçeye çevrilerek SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik analiz programında analiz edilmiştir. Veriler frekans analizleri, ağırlıklı ortalamalar ve çapraz testler (Kikare testi) aracılığıyla analiz edilmiş, elde edilen bulgular tablolar ve grafiklerle paylaşılmıştır. Araştırmada katılımcılara 35 soru grubu yöneltilmiş ve araştırmanın konusu, amacı ve araştırma soruları doğrultusunda hazırlanan ankette üç farklı ölçekten faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan anket sorularında Akgün, Perçinoğlu ve Gündoğar'ın (2009) "Orta Doğu'da Türkiye Algısı" konulu araştırmaları kapsamında geliştirdikleri ölçek; Akyürek'in (2012) "Afrika'da Türkiye ve Türk Algısı" konulu araştırması kapsamında geliştirdiği ölçek; Cengiz ve Çakın'ın (2022) "Fas Krallığı'nda Türk Dizileri Üzerine Nicel Bir Araştırma" konulu araştırmaları kapsamında geliştirdikleri ölçek kullanılmıştır.

3.3. Araştırma Soruları

Bu araştırmanın temel sorusu “Filistin’de Türkiye ve Türkler nasıl bir imaja sahiptir?” olarak belirlenmiştir. Bu temel araştırma sorusu kapsamında belirlenen araştırma soruları ise şu şekildedir:

A.S.1. Katılımcılar ülkelerinin ve Arap dünyasının karşı karşıya olduğu öncelikli sorunları neler olarak görmektedir?

A.S.2. Katılımcıların Orta Doğu bölgesinde ve Arap dünyasındaki politikalara etki eden ülkelere ve uluslararası kuruluşlara yönelik bakış açıları nasıldır?

A.S.3. Katılımcılar ülkelere ve Arap dünyasına yönelik en büyük tehdidin hangi ülkeden geldiğini düşünmektedir?

A.S.4. Katılımcılar Filistin-İsrail sorununda Filistinlilerin haklarını en çok hangi ülkenin koruduğunu düşünmektedir?

A.S.5. Katılımcılar Orta Doğu bölgesinde ekonomik, askeri ve kültürel açıdan hangi ülkeleri daha güçlü olarak görmektedir?

A.S.6. Katılımcılar hangi ülkeleri Müslüman dünyası adına konuşmaya daha yetkin görmektedir?

A.S.7. Katılımcıların Türkiye hakkındaki genel düşüncesi nasıldır?

A.S.8. Katılımcılar Türkiye’nin ülkelere yönelik nasıl politikalar izlediğini düşünmektedir?

A.S.9. Katılımcılar Türkiye’yi, ziyaret etme, Türkiye’de yaşam sürme, Türklerle birlikte çalışma ve yaşama ve Türklerle aile ilişkileri kurma (evlenme, kız/oğlan verme) konularında nasıl düşünmektedir?

A.S.10. Katılımcıların Türk dizilerinin izlenme pratikleri ne düzeydedir ve Türk dizilerini izleme alışkanlıklarıyla Türkiye ve Türkler hakkındaki kanaatleri arasındaki ilişki düzeyi nasıldır?

3.4.Araştırmanın Bulguları

3.4.1. Örneklemin Demografik Özellikleri

Araştırma örneklemini teşkil eden Filistin'in Gazze ve Batı Şeria bölgelerinde yaşayan 18 yaş üstü Filistinlilere anket soruları çevrim içi ve yüz yüze araçlar kullanılarak ulaştırılmıştır³. Örneklem belirlenirken iki bölgenin nüfus dağılımı göz önünde bulundurulmuş ve Gazze'den 217 ve Batı Şeria'nın farklı şehirlerinden 240 olmak üzere toplamda 457 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, mesleki durum ve hane gelir düzeylerini gösteren frekans ve yüzdelik değerlerinin dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımlar

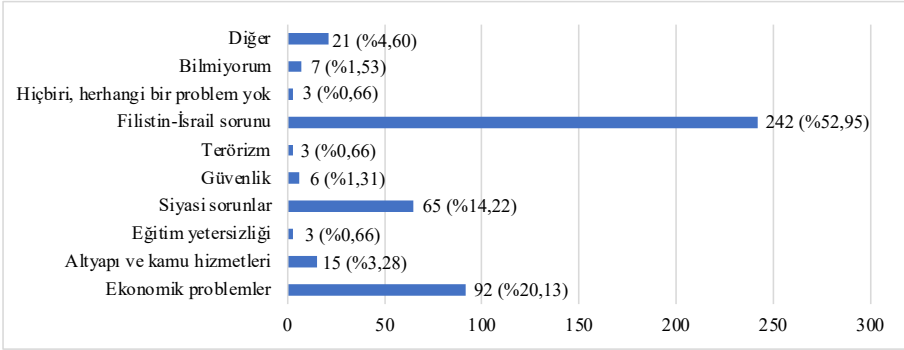
Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Kadın	250	54,70%	Evli	305	66,74%
Erkek	201	43,98%	Bekar	152	33,26%
Belirtmek istemiyorum	6	1,31%	Toplam	457	100
Toplam	457	100	Meslek	Frekans	Yüzde
Yaş	Frekans	Yüzde	Ev hanımı	139	30,42
18-25	116	25,38	Öğrenci	65	14,22
26-35	119	26,04	İşçi	65	14,22
36-45	96	21,01	Memur	113	24,73
46-55	57	12,47	Emekli	18	3,94
56-65	46	10,07	Serbest meslek	40	8,75
65 üstü	23	5,03	Diğer	17	3,72
Toplam	457	100	Toplam	457	100
Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde	Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde
İlkokul	11	2,41	1.880 Şekelden az	294	64,33
Ortaokul	33	7,22	1.880-2.500 Şekel	90	19,69
Lise	144	31,51	2.500-3.500 Şekel	44	9,63
Üniversite	236	51,64	3.500-5.000 Şekel	20	4,38
Yüksek lisans/Doktora	33	7,22	5.000 Şekel üstü	9	1,97
Toplam	457	100	Toplam	457	100

3 Filistin'deki saha çalışmaları Noha Jebri ve Ali Said Mohammad Siyam tarafından yürütülmüştür.

3.4.2. Katılımcıların Bölgesel Sorunlara Bakış Açıları

Araştırmanın ilk bölümünde katılımcılara ülkeleri ve bölgelerindeki temel sorunlara yönelik birtakım sorular sorulmuştur. Bu bağlamda katılımcılara ilk olarak “Sizce günümüzde ülkenizin karşı karşıya olduğu en önemli sorun nedir?” sorusu yöneltilmiş ve Grafik 1’deki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 1. Katılımcılara Göre Filistin’in En Önemli Sorunlarına İlişkin Dağılımlar

Grafik 1’deki bulgular incelendiğinde bu soruyu toplamda 457 katılımcının yanıtlamış olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların 242’si (%52,95) Filistin’deki en temel sorunu Filistin-İsrail sorunu olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 92’si (%20,13) ekonomik sorunların en temel sorun olduğunu, 65’i (%14,22) ise siyasi sorunların Filistin’in en temel sorunu olduğunu ifade etmişlerdir. Bunu sırasıyla altyapı ve kamu hizmetleri (15, %3,28), güvenlik (6, %1,13), eğitim yetersizliği (%3, %0,66) ve terörizm (%3, %0,66) seçenekleri takip etmektedir.

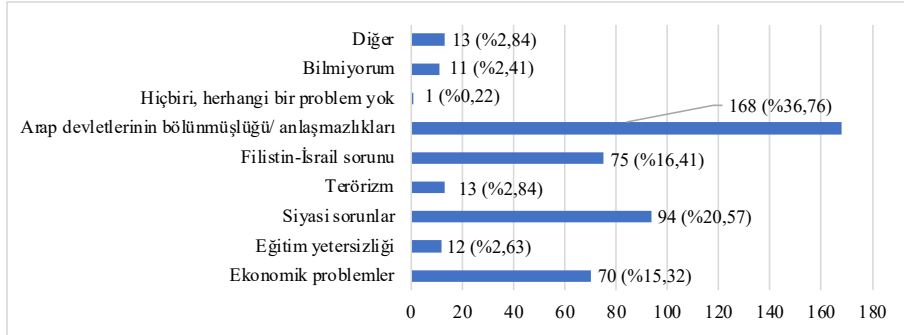
Yüksek refah düzeyi ve ekonomik kalkınmışlık toplumların ülkelerinden ve iktidarlarından beklediği en temel olgular arasında yer almaktadır (Duman, 2023: 278). Filistin on yıllardır süregelen İsrail işgali ve bölgede yaşanan çatışmalar ve çözümsüzlük durumu sebebiyle son derece olumsuz ekonomik koşullara sahiptir. İsrail işgalci politikaları ve askeri operasyonlarıyla bölgedeki Arap halkı sürekli baskı altında tutmakta ve Filistinlileri bölge dışına göçe zorlamaktadır. Bunun yanı sıra İsrail, Filistinlilerin doğal kaynaklarını kullanmasına izin vermemekte, limanları ve gümrükleri abluka altında tutmakta ve askeri operasyonlar ve saldırılar düzenleyerek Filistin şehirlerindeki alt yapıyı sürekli tahrip etmektedir. İsrail’in bu yıkıcı ekonomik, siyasi ve askeri politikaları altında ezilen Filistinliler

ağır şartlar altında yaşam sürmektedir (Ajluni, 2003: 67). 2022 yılı verileri incelendiğinde Filistin'in gayrisafi yurtiçi hasılasının 18,4 milyar dolar, kişi başına düşen milli gelirinin ise 3100 dolar olduğu görülmektedir. Üstelik Filistin halkının %80'i yoksulluk sınırının altında yaşam sürmektedir. Özellikle tam anlamıyla İsrail kuşatması altında dünyanın geri kalanından koparılmış bir şekilde yaşam mücadelesi veren Gazze bölgesinde halk günlük ortalama 2 doların altında bir gelirle yaşam mücadelesi vermekte ve işsizlik oranı bu bölgede %50'yi bulmaktadır (Worldbank, 2023). 7 Ekim saldırılarının ardından ise İsrail'in bölgede başlattığı katliam ve yıkımın sonuçları ise henüz bilinmemektedir. Araştırmanın bölgede yürütüldüğü tarihte henüz sözkonusu savaşın başlamamış olmasına karşın, elde edilen bulgulara göre katılımcıların çoğunluğu Filistin'in en temel sorununu ekonomik veya siyasi problemler yerine Filistin-İsrail sorunu olarak görmektedirler. Bu da 7 ekimden önce de bölgede yaşanan siyasi, ekonomik, altyapı ve diğer sorunların İsrail-Filistin sorunundan kaynaklandığını göstermektedir.

Katılımcılara aynı doğrultuda bir soru daha yöneltilerek "Sizce günümüzde Arap dünyasının karşı karşıya olduğu en önemli sorun nedir?" diye bir soru sorulmuş ve Grafik 2'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 2. Katılımcılara Göre Arap Dünyasının En Önemli Sorunlarına İlişkin Dağılımlar

Grafik 2'de elde edilen bulgulara göre bu soruyu toplamda 457 katılımcı yanıtlamıştır. Katılımcıların 168'i (%36,76) Arap devletlerinin bölünmüşlüğü ve anlaşmazlıklarını, Arap dünyasının en büyük sorunu olarak görmektedir. Katılımcıların 94'ü (%20,57) siyasi sorunları, 75'i (%16,41) Filistin-İsrail sorununu, 70'i ise (%15,32) ekonomik problemleri Arap dünyasının en temel sorunu olarak görmektedir. Bunu sırasıyla Terörizm (13, %2,84) ve eğitim yetersizliği (12, %2,63) seçenekleri takip etmektedir. Söz konusu sonuçlar dikkate alındığında katılımcıların

ülkelerindeki sorunlarla Arap dünyasındaki sorunları farklı değerlendirdikleri görülmektedir. Nitekim katılımcılar Filistin'in en büyük sorunu olarak Filistin-İsrail sorununu görürken, Arap ülkeleri arasındaki bölünmüşlükleri ve siyasi sorunları Arap dünyası için daha önemli sorunlar olarak değerlendirmektedir. Bu bölünmüşlük ve Filistinlilerin bundan duyduğu rahatsızlık Türkiye'nin Filistin halkı açısından bir umut teşkil etmesinin altında yatan neden olarak açıklanabilir.

3.4.3. Katılımcıların Bazı Ülkeler ve Uluslararası Örgütler Hakkındaki Görüşleri

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara küresel ve bölgesel düzeyde ortaya koydukları politikalarla Ortadoğu'da ve Arap dünyasında etkili olan bazı ülkeler ve örgütler hakkında sorular yöneltilmiştir. Burada katılımcıların kendilerine sunulan ülkeler ve uluslararası örgütler hakkında ne düşündükleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle katılımcılara "Aşağıdaki ülkeler hakkındaki düşünceniz nasıldır?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Tablo 2'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Bazı Ülkeler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Dağılımlar

Ülkeler	Çok Olumsuz	Olumsuz	Karasızım	Olumlu	Çok Olumlu	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
Türkiye	27	42	60	214	111	454	3,75
Mısır	85	93	50	201	26	455	2,98
S. Arabistan	80	109	63	175	29	456	2,92
Çin	102	115	103	122	13	455	2,62
İran	138	82	106	107	23	456	2,55
Rusya	120	134	96	91	13	454	2,43
Almanya	189	132	72	54	7	454	2,03
İngiltere	226	116	53	53	7	455	1,9
Fransa	247	108	59	39	4	457	1,79
ABD	254	125	35	33	8	455	1,72
İsrail	397	29	16	6	6	454	1,23

Tablo 2'de elde edilen bulgulara göre katılımcılara sunulan ülkeler arasında en olumlu değerlendirilen ülke Türkiye olmuştur. Türkiye seçeneğini değerlendiren 454 katılımcıdan 214'ü olumlu görüş bildirirken 111'i de çok olumlu görüşünü

bildirmiş ve toplamda 325 katılımcı (%71,58) Türkiye hakkında olumlu düşüncülerini ifade etmiştir. Katılımcıların 60'ı kararsız kalırken 42'si olumsuz düşüncülerini, 27'si ise çok olumsuz düşüncülerini ifade etmiştir. Söz konusu bulgulara göre katılımcıların toplamda 87'si (%19,16) Türkiye hakkında olumsuz düşüncülerini belirtmişlerdir. Bu bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye hakkında olumlu düşünmektedir. Türkiye'yi ikinci sırada Mısır seçeneği takip etmektedir. Burada 455 katılımcıdan 201'i olumlu ve 26'ü çok olumlu olmak üzere toplamda 227 (%49,89) katılımcı Mısır'ı olumlu olarak değerlendirmiştir. Üçüncü sırada ise Suudi Arabistan seçeneği yer almaktadır. Bu ülkeyi değerlendiren 456 katılımcıdan 175'i olumlu ve 29'ü çok olumlu olmak üzere toplamda 204 (%44,73) katılımcı Suudi Arabistan'ı olumlu olarak değerlendirmektedir. Bu ülkeleri sırasıyla Çin, İran, Rusya, Almanya, İngiltere ve Fransa takip etmektedir. Ancak bu ülkeleri değerlendiren katılımcıların çoğunluğu bu ülkeleri olumsuz olarak değerlendirmiştir. Özellikle Almanya İngiltere, Fransa ve ABD'yi değerlendiren katılımcıların büyük bir çoğunluğu bu ülkeleri olumsuz olarak değerlendirmiştir. Son sırada yer alan İsrail'i değerlendiren 454 katılımcıda 6'sı olumlu ve 6'sı çok olumlu olmak üzere yalnızca 12 (%2,64) katılımcı bu ülke hakkında olumlu görüş bildirmiştir.

Katılımcılara yönelik benzer bir soru küresel ve bölgesel politikalarda belirleyici aktörler olan bazı uluslararası örgütlere yönelik olmuştur. Bu bağlamda katılımcılara "Aşağıdaki örgütler/kuruluşlar hakkındaki düşünceniz nasıldır?" diye sorulmuş ve Tablo 3'teki bulgular elde edilmiştir.

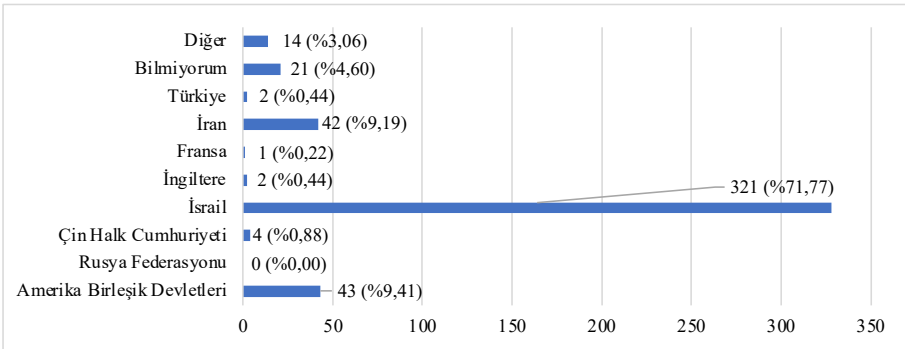
Tablo 3. Katılımcıların Bazı Örgütler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Dağılımlar

Ülkeler	Çok Olumsuz	Olumsuz	Kararsızım	Olumlu	Çok Olumlu	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
İslam İşbirliği Teşkilatı	42	59	89	190	75	455	3,43
Arap Birliği	110	98	76	146	24	454	2,73
Avrupa Birliği	134	130	72	100	15	451	2,41
Birleşmiş Milletler	171	119	62	92	11	455	2,24
NATO	187	138	95	36	1	457	1,96

Tablo 3'te elde edilen bulgulara göre katılımcılara sunulan uluslararası örgütler arasında en olumlu değerlendirilen uluslararası örgüt İslam İşbirliği Teşkilatı olmuştur. Bu örgütü değerlendiren 455 katılımcıdan 190'ı olumlu ve 75'i çok olumlu olmak üzere toplamda 265 (%58,24) katılımcı İslam İşbirliği Teşkilatı hakkında olumlu düşüncelerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 89'u kararsız kaldığını belirtirken, 59'u olumsuz, 42 katılımcı çok olumsuz olmak üzere toplamda 101 (%22,20) katılımcı İslam İşbirliği Teşkilatı hakkında olumsuz görüş bildirmiştir. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre Arap Birliği ikinci sırada yer almaktadır. Ancak Arap Birliği katılımcıların çoğunluğu tarafından olumlu olarak değerlendirilmemiştir. Bu örgütü değerlendiren 454 katılımcıdan 146'sı olumlu ve 24'ü çok olumlu olmak üzere toplam 170 (%37,36) katılımcı bu örgüt hakkında olumlu görüş bildirmiştir. Bu örgütü sırasıyla Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler örgütleri takip etmektedir. Son sırada ise NATO yer almaktadır. Ancak bu örgütlerden hiçbiri katılımcılardan geçer not almayı başaramamıştır. Özellikle katılımcılar arasında NATO'nun oldukça olumsuz bir imaja sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu örgütü değerlendiren 457 katılımcıdan 36'sı olumlu ve 1'i çok olumlu olmak üzere yalnızca 37 (%8,10) katılımcı olumlu değerlendirmede bulunmuştur. Buna karşın 138'i olumsuz ve 187'si çok olumsuz olmak üzere toplamda 325 (%71,11) katılımcı NATO hakkında olumsuz düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Araştırmada katılımcıların Filistin'e yönelik tehdit algıları sorgulanmış ve bu bağlamda katılımcılara "Sizce ülkenize yönelik en büyük tehdit hangi ülkeden geliyor?" diye bir soru yöneltilmiş ve Grafik 3'teki bulgulara ulaşılmıştır.

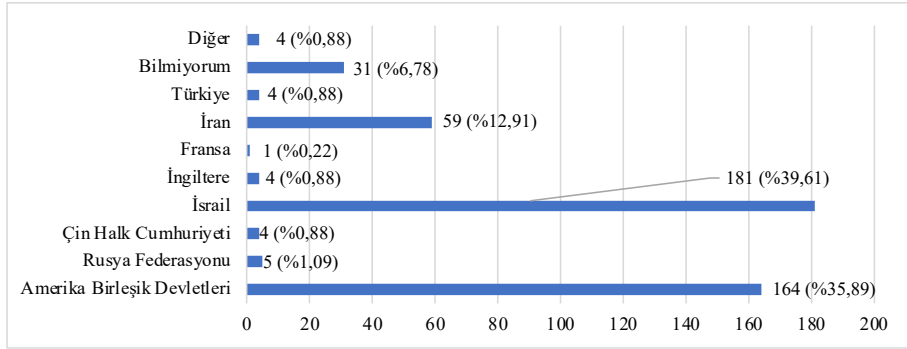
Grafik 3. Katılımcıların Ülkelerine Yönelik Tehdit Algısına İlişkin Dağılımlar

Grafik 3'te elde edilen bulgulara bu soruyu yanıtlayan 457 katılımcıdan 321'i (%71,77) Filistin'e yönelik en büyük tehdidin İsrail'den geldiğini belirtmişlerdir. İsrail'i sırasıyla ABD (43, %9,41) ve İran (42, %9,19) seçenekleri takip etmiştir. Katılımcılara sunulan seçenekler arasında yer alan Çin, Rusya, İngiltere, Fransa ve Türkiye seçenekleri dikkate değer bir katılım oranına sahip olmamıştır. Türkiye'yi en büyük tehdit olarak gören katılımcı sayısı sadece 2 (%0,44) olarak gerçekleşmiştir. Elde edilen bulgulardan dikkat çeken bir diğer husus ise İran'ın katılımcılar arasında İsrail ve ABD'den sonra üçüncü sırada yer alması olmuştur.

Katılımcılara aynı doğrultuda "Sizce Arap dünyasına yönelik en büyük tehdit hangi ülkeden geliyor?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Grafik 4'teki bulgular elde edilmiştir.

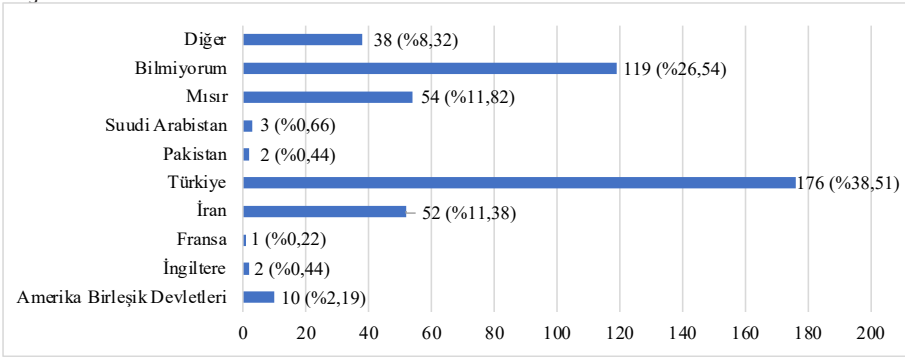
Grafik 4. Katılımcıların Arap Ülkelerine Yönelik Tehdit Algısına İlişkin Dağılımlar

Grafik 4'teki bulgularda da katılımcılar Arap dünyasına yönelik en büyük tehdidin İsrail'den geldiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu soruyu yanıtlayan 457 katılımcıdan 181'i (%39,61) İsrail'i en büyük tehdit olarak görürken 164 (%35,89) katılımcı da ABD'yi en büyük tehdit olarak nitelendirmişlerdir. Grafik 3'teki bulgularda katılımcılar çok daha düşük oranda (%9,41) ABD'yi Filistin'e yönelik en büyük tehdit olarak nitelendirirken söz konusu Arap dünyası olunca ABD'nin tehdit algısının yükseldiği görülmektedir. İran buradaki bulgularda da katılımcıların tehdit algısında üçüncü sırada yer almaktadır. Buradaki sonuçlarda da Grafik 4'teki bulgulara benzer bir şekilde Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Türkiye katılımcıların tehdit algısında kayda değer bir yer edinmemiştir. Türkiye Grafik 3'teki bulgulara benzer bir şekilde yalnızca 4 (%0,88) katılımcı tarafından Arap dünyasına yönelik en büyük tehdit olarak değerlendirilmiştir. Grafik 3 ve Grafik 4'teki bulgular birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların Türkiye'yi Filistin ve Arap dünyasına yönelik bir tehdit olarak görmedikleri anlaşılmaktadır.

Günümüzde Filistin meselesi yalnızca Filistinlilerin veya Arap dünyasının bölgesel bir sorunu olmaktan çıkmış, dünya siyasetinde çözüm bekleyen önemli bir sorununa dönüşmüştür. Ancak ülkelerin ve iktidarların Filistin sorununa yönelik yaklaşımları ve politikaları birbirinden farklılık göstermektedir. Araştırma kapsamında Filistin sorununun muhatabı Filistinli katılımcılara “Sizce İsrail – Filistin sorununda Filistinlilerin haklarını aşağıdaki ülkelerden en çok hangisi koruyor?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Grafik 5’teki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 5. Katılımcılara Göre Filistinlilerin Haklarını En Çok Hangi Ülkenin Koruduğuna İlişkin Dağılımlar

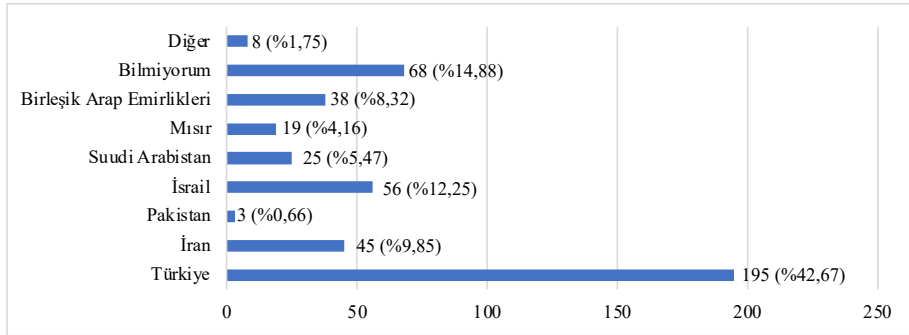

Grafik 5’teki bulgulara göre katılımcılar Filistin-İsrail sorununda Filistinlilerin haklarını en çok Türkiye’nin koruduğunu düşünmektedir. Bu soruya yanıt veren 457 katılımcıdan 176’sı (%38,51) Türkiye yönünde görüş belirtmişlerdir. Burada 119 (%26,54) katılımcı ise bu konuda bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Yani yaklaşık her dört katılımcıdan biri Filistin-İsrail sorununda hangi ülkenin Filistinlilerin haklarını koruduğu konusunda net bir görüşe sahip değildir. Türkiye’yi sırasıyla 54 (%11,81) katılımcı ile Mısır ve 52 (%11,37) katılımcı ile İran takip etmektedir. Ancak bu ülkelerin bu konuda Türkiye’nin oldukça gerisinde olduğu görülmektedir. Burada dikkat çekici diğer bir bulgu ise katılımcılardan yalnızca 3’ünün (%0,66) Suudi Arabistan yönünde görüş bildirmesidir. Katılımcılar ABD (10, %2,19) seçeneğini dahi Suudi Arabistan seçeneğinden daha fazla tercih etmişlerdir. Söz konusu bulgularda Pakistan, Fransa ve İngiltere seçeneklerinin de kayda değer bir oranda tercih edilmediği görülmektedir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların gözünde Filistin sorunun çözümünde Türkiye seçeneğinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Filistin meselesi gerek tarihi ve kültürel gerekse dini bağlar sebebiyle Türkiye ve Türk halkı için özel bir mana ifade etmektedir. Türkiye’de farklı siyasi ve ideolojik görüşlere sahip kitleler Filistin meselesine farklı anlamlar yükleseler de Filistin’in bağımsızlığı noktasında nispeten bir amaç birliği söz konusudur. Özellikle 2000’li yıllardan sonra Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde Türkiye ortaya koyduğu politikalarla Filistin meselesinde önemli bir taraf konumuna gelmiştir. Araştırma sonucu elde edilen bulgular Türkiye’nin Filistin sorununun çözümüne yönelik politika ve tutumunun Filistin hakkında olumlu bir karşılık bulduğuna işaret etmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi araştırmamız Gazze savaşından önce yürütüldüğü için Savaş sırasında Türkiye’nin aldığı tavır ve yaklaşımların bu bulgulara etkisinin ne olduğu bilinmemektedir.

Araştırmada katılımcıların bölgelerindeki en güçlü ülke algılarını ölçmeye yönelik “Ortadoğu’da ekonomik, askeri ve kültürel açıdan en güçlü ve en etkili ülke sizce hangisidir?” sorusu yöneltilmiş ve Grafik 6’daki bulgular elde edilmiştir.

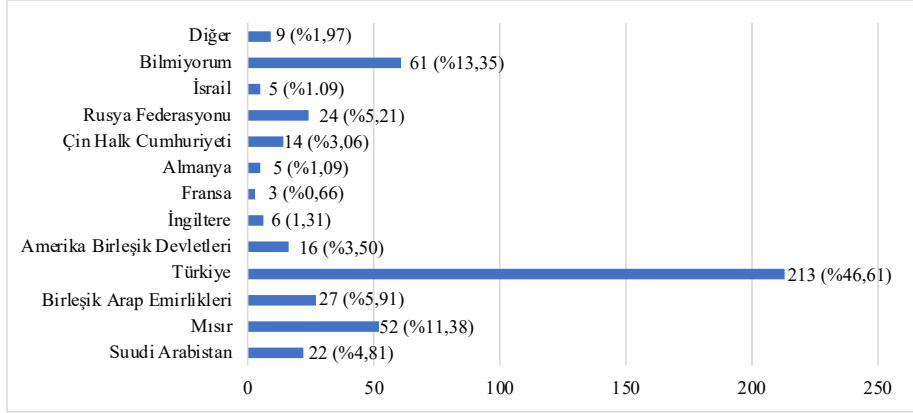
Grafik 6. Katılımcıların Orta Doğu’da En Güçlü Gördükleri Ülkelere İlişkin Dağılımlar

Grafik 6’da elde edilen bulgulara göre katılımcılar Ortadoğu’da kültürel, askeri ve ekonomik açıdan en güçlü ülke olarak Türkiye’yi görmektedir. Bu soruyu yanıtlayan 457 katılımcıdan 195’i (%42,67) bu soruya Türkiye yanıtını vermiştir. Katılımcılardan 68’i (%14,88) ise bu konuda net bir karara varamamıştır. Katılımcılardan 56’sı (%12,25) İsrail, 45’i (9,85) İran, 38’i (%8,32) Birleşik Arap Emirlikleri, 19’u Mısır yönünde görüş beyan etmiştir. Pakistan ise yalnızca 3 (%0,66) katılımcı ile son sırada yer almıştır. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’nin katılımcılar arasında kültürel, ekonomik ve askeri açılardan oldukça güçlü bir imaja sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmada katılımcılara “Ülkenizin aşağıdaki ülkelerden hangisiyle en fazla ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler kurmasını istersiniz?” diye sorulmuş ve Grafik 7’deki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 7. Katılımcıların Ülkelerinin En Fazla Ekonomik, Siyasi ve Askeri İlişkiler Kurmasını İstedığı Ülkelere İlişkin Dağılımlar

Grafik 7’de elde edilen bulgulara göre Filistinli katılımcılar Filistin Devleti’nin en çok Türkiye ile ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler kurmasını istediklerini beyan etmişlerdir. Bu soruya cevap veren 457 katılımcıdan 213’ü (%46,61) Türkiye seçeneği yönünde görüş beyan etmiştir. Katılımcılardan 61’i (%13,35) bu konuda net bir görüşlerinin olmadığını belirtirken, 52’si (%11,38) Mısır, 27’si (%5,91) Birleşik Arap Emirlikleri, 24’ü (%5,21) Rusya, 22’si (%4,81) Suudi Arabistan, 16’sı (%3,50) ABD, 14’ü (%3,06) Çin, 6’sı (%1,31) İngiltere, 5’i (1,09) Almanya ve 3 (%0,66) Fransa olarak görüş bildirmişlerdir. Bu sonuçlar Grafik 5 ve Grafik 6’daki bulgularla birlikte değerlendirildiğinde Filistinli katılımcılar Filistin’in haklarını koruduklarını düşündükleri ve Ortadoğu’da en güçlü ülke olarak gördükleri Türkiye ile ülkelerinin diğer ülkelere göre daha fazla ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler tesis etmesini istemektedir.

Araştırma kapsamında katılımcıların hangi ülkeleri Müslüman dünyası adına konuşmaya daha yetkin olduğunu düşündüklerini ortaya koymak amacıyla “Aşağıdaki ülkeler Müslüman dünyası adına konuşmaya ne kadar yetkindir?” sorusu sorulmuş ve Tablo 4’teki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların Hangi Ülkeleri Müslüman Dünyası Adına Konuşmaya Yetkin Gördüklerine İlişkin Dağılımlar

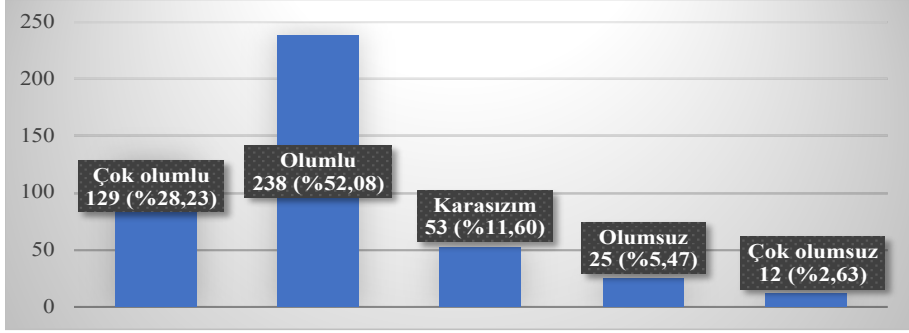

Ülkeler	Yetkin Değil	Yetkin	Çok Yetkin	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
Türkiye	78	238	138	454	2,13
Pakistan	155	266	27	448	1,71
Mısır	188	229	35	452	1,66
Suudi Arabistan	205	207	42	454	1,64
İran	259	165	27	451	1,49
Birleşik Arap Emirlikleri	284	147	18	449	1,41

Tablo 4’de elde edilen bulgulara göre Filistinli katılımcılar kendilerine sunulan ülkeler arasında Türkiye’yi Müslüman dünyası adına konuşmaya en yetkin ülke olarak görmektedirler. Türkiye seçeneğini değerlendiren 454 katılımcıdan 238’i yetkin ve 138’i çok yetkin olmak üzere toplam 376 katılımcı (%82,82) Türkiye’nin Müslümanlar adına konuşmaya yetkin olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’yi sırasıyla Pakistan, Mısır, Suudi Arabistan, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri takip etmektedir. Araştırma sonucu elde edilen dikkat çekici bulgulardan biri de Arap ülkelerinin Türkiye ve Pakistan’ın gerisinde kalması olmuştur. Özellikle katılımcılardan çoğunluğu Birleşik Arap Emirlikleri’ni Müslüman dünyası adına konuşmaya yetkin görmemektedir. Zira Birleşik Arap Emirlikleri’ni değerlendiren 449 katılımcıdan 284’ü (%63,25) bu ülkeyi Müslüman dünyası adına konuşmaya yetkin görmediklerini ifade etmişlerdir.

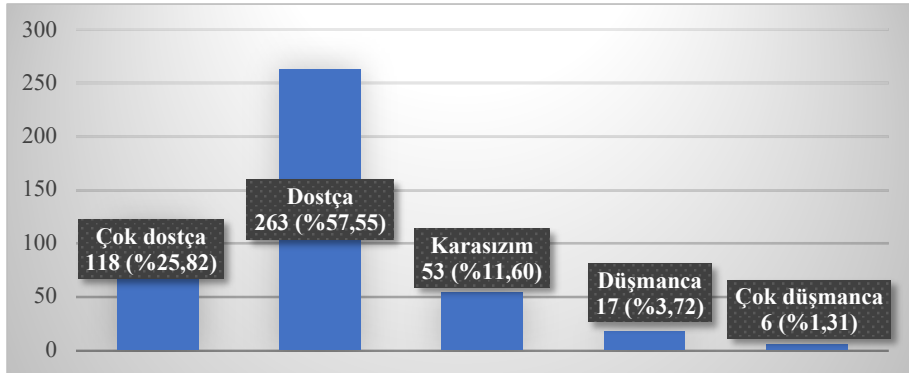
3.4.4. Katılımcıların Türkiye ve Türk Halkı Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri

Araştırmanın bu bölümünde Filistinli katılımcıların Türkiye ve Türkler hakkında görüş ve düşüncelerini ölçmeye yönelik birtakım sorular sorulmuştur. Öncelikle katılımcıların Türkiye hakkında ne düşündüklerini değerlendirmeye yönelik olarak “Türkiye hakkında nasıl düşünüyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Grafik 8’deki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 8. Katılımcıların Türkiye Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Dağılımlar

Grafik 8'deki bulgulara göre bu soruya cevap veren Filistinli katılımcıdan 129'u çok olumlu ve 238'i olumlu olmak üzere toplam 367'i (%80,31) Türkiye hakkında olumlu düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 53'ü (%11,60) kararsız kaldığını beyan ederken 25'i (%5,47) olumsuz ve 12'si çok olumsuz (%2,63) olmak üzere yalnızca 37 (%8,10) katılımcı Türkiye hakkında olumsuz düşündüklerini ifade etmiştir. Söz konusu bu bulgular araştırmada daha önce elde edilen bulgularla tutarlılık içindedir. Nitekim Filistinli katılımcılar Filistin'in haklarını koruduklarını düşündükleri, kültürel, ekonomik ve askerî açıdan güçlü gördükleri ve ülkelerinin daha fazla ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler tesis etmesini istedikleri Türkiye hakkında olumlu düşünmektedir.

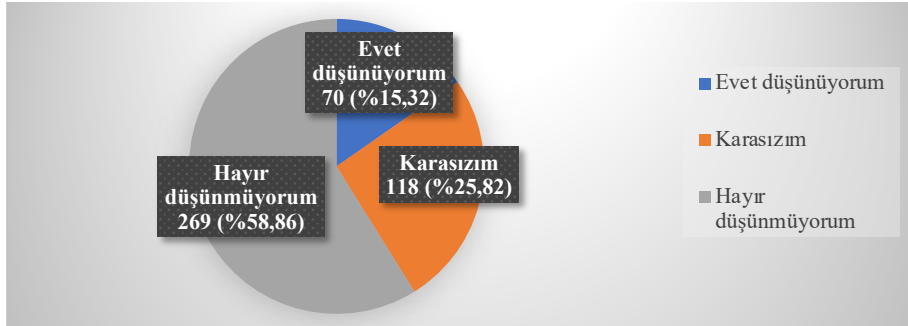
Katılımcılara "Türkiye hükümeti ülkenize yönelik ne tür politikalar sergiliyor?" diye sorulmuş ve Grafik 9'daki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 9. Katılımcılara Göre Türk Hükümetinin Ülkelerine Yönelik Ne Tür Politikalar Sergilediğine İlişkin Dağılımlar

Grafik 9'de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 457 Filistinli katılımcının 263'ü (%57,55) dostça ve 118'i (%25,82) çok dostça olmak üzere 381'i (%83,31) Türkiye'nin Filistin'e yönelik dost yanlısı politikalar izlediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların 53'ü (%11,60) kararsız kalırken 17'si (%3,72) düşmanca ve 6'sı (%1,31) çok düşmanca olmak üzere yalnızca 23'ü (%5,03) Türkiye'nin ülkelerine karşı dostane olmayan politikalar izlediğini düşünmektedir. Söz konusu bulgulara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin Filistin politikalarını olumlu karşıladığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin bölgesel politikalarına ilişkin olarak katılımcılara "Türkiye'nin bölgesinde ve İslam dünyasında emperyalist (sömürgeci) politikalar izlediğini düşünüyor musunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Grafik 10'daki bulgular elde edilmiştir.

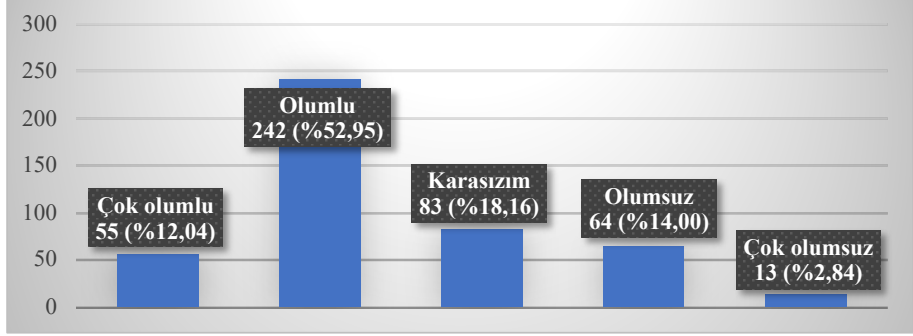
Grafik 10. Katılımcılara Göre Türkiye'nin Bölgesinde Sömürgeci Politikalar İzleme Durumuna İlişkin Dağılımlar

Grafik 10'de elde edilen bulgulara göre bu soruya yanıt veren 457 Filistinli katılımcıdan 269'u (%58,86) bu soruya olumsuz yanıt vermiştir. Katılımcılardan 118'i (%25,82) kararsız kalırken yalnızca 70'i (%15,32) bu soruya evet şeklinde yanıt vermiştir. Bu bulgular ışığında katılımcıların çoğunluğu Türkiye'nin bölgesinde ve İslam dünyasında sömürgeci politikalar izlediğini düşünmemektedir.

Ülkelere ilişkin algı ve kanaatlerin oluşmasında o ülkeye ilişkin medyada yer alan haberlerde etkili olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmada katılımcılara "Ülkenizde yayın yapan devlet ve özel medya kuruluşlarının (televizyon, radyo, gazete, internet haber siteleri...) yayınlarında Türkiye'ye ilişkin yapılan haberler genellikle nasıldır?" diye sorulmuş ve Grafik 11'deki bulgulara ulaşılmıştır.

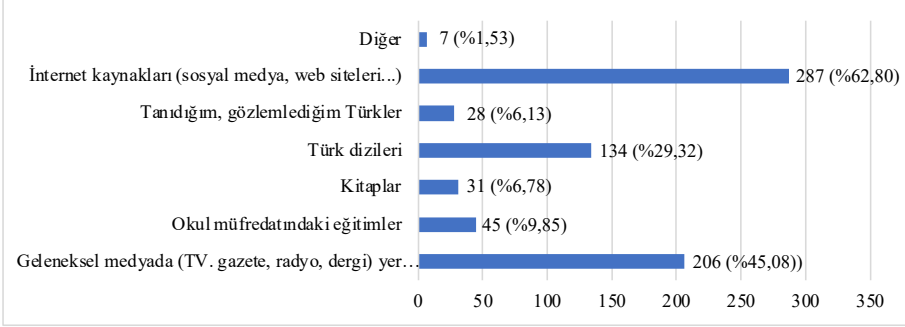
Grafik 11. Katılımcılara Göre Ülkelerindeki Resmi ve Özel Medya Kuruluşlarında Türkiye Hakkındaki Haberlerin Nasıl Olduğuna İlişkin Dağılımlar

Grafik 11'de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 457 katılımcıdan 242'si (%52,95) olumlu ve 55'i (%12,04) çok olumlu olmak üzere toplam 297 (%64,99) katılımcı Filistin'de yayın yapan devlet ve özel medya kuruluşlarının (televizyon, radyo, gazete, internet haber siteleri...) yayınlarında Türkiye'ye ilişkin yapılan haberlerin olumlu olduğunu düşünmektedir. Bu soruda 83 katılımcı kararsız kalırken 64'ü (%14,00) olumsuz ve 13'ü (%2,84) çok olumsuz olmak üzere 77 (%16,84) katılımcı Türkiye'ye ilişkin haberlerin olumsuz olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan Filistinli katılımcıların çoğunluğu Türkiye hakkında Filistin medyasında yapılan haberlerin olumlu olduğunu düşünmektedir.

Bir ülkeye veya ulusa ilişkin bilgilere farklı kaynaklardan ulaşılabilir. Araştırmada Filistinli katılımcıların Türkiye ve Türklerle ilgili bilgilere hangi kaynaklardan ulaştıkları sorgulanmıştır. Bu bağlamda katılımcılara birden fazla seçenek seçebilme olanağı verilerek "Türkiye ve Türklerle ilgili bilgileri aşağıdaki kaynakların hangisinden alıyorsunuz?" şeklinde bir soru sorulmuş ve Grafik 12'deki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 12. Katılımcıların Türkiye ve Türklerle İlgili Bilgilere Ulaştığı Kaynaklara İlişkin Dağılımlar

Grafik 12’de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 457 katılımcıdan 287’si (%62,80) internet kaynaklarından, 206’sı (%45,08) geleneksel medya araçlarından 134’ü (%29,32) ise Türk dizilerinden Türkiye ve Türkler hakkındaki bilgileri elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu seçenekleri sırasıyla okul müfredatındaki eğitimler, kitaplar ve tanıdığım, gözlemlediğim Türkler seçenekleri takip etmiştir. Ancak bu seçeneklerin ağırlığı ilk üç seçeneğe göre oldukça düşüktür. Bu bulgulara göre katılımcıların Türkiye ve Türkler hakkındaki ana bilgi kaynaklarını medya araçları ve ürünleri olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara Türkiye hakkında birtakım olumlu ve olumsuz önermelerde bulunulmuş ve katılımcılara bu önermelere ne düzeyde katıldıkları sorulmuştur. İlk olarak katılımcılara Türkiye hakkında olumlu önermelerde bulunulmuş ve Tablo 5’teki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların Türkiye Hakkındaki Olumlu Önermelere Katılım Düzeyine İlişkin Dağılımlar

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
Türkiye’nin siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlenmesi İslam dünyasının ve Arap ülkelerinin yararına olacaktır	21	31	65	233	106	456	3,82

Türkiye Arap dünyasında daha büyük bir rol oynamalıdır	22	32	63	238	100	455	3,8
Türkiye Arap dünyasında barışın sağlanmasında olumlu bir etkiye sahiptir	19	39	89	230	77	454	3,68
Türkiye İsrail – Filistin sorununun çözümünde arabuluculuk rolünü üstlenmelidir	32	44	61	225	95	457	3,67

Tablo 5’te elde edilen bulgulara göre katılımcıların Türkiye hakkındaki olumlu önermelere katılımlarının oldukça yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. “Türkiye’nin siyasi, ekonomik ve askerî açıdan güçlenmesi İslam dünyasının ve Arap ülkelerinin yararına olacaktır” önermesi katılımcılar tarafından en çok katılım gösterilen önerme olmuştur. Bu önermeyi değerlendiren 456 katılımcıdan 233’ü kesinlikle katılıyorum ve 106’sı katılıyorum olmak üzere toplam 339 (%74,34) katılımcı olumlu katılım göstermiştir. “Türkiye Arap dünyasında daha büyük bir rol oynamalıdır” önermesini değerlendiren 455 katılımcıdan 238’i katılıyorum ve 100’ü kesinlikle katılıyorum olmak üzere 338 (%74,28) katılımcı olumlu katılım göstermiştir. “Türkiye Arap dünyasında barışın sağlanmasında olumlu bir etkiye sahiptir” önermesini değerlendiren 454 katılımcıdan 230’u katılıyorum ve 77’si kesinlikle katılıyorum olmak üzere 307 (%67,62) katılımcı olumlu katılım göstermiştir. “Türkiye İsrail – Filistin sorununun çözümünde arabuluculuk rolünü üstlenmelidir” önermesini değerlendiren 457 katılımcıdan 225’i katılıyorum ve 95’i kesinlikle katılıyorum olmak üzere 320 (%70,02) katılımcı olumlu katılım göstermiştir. Tablo 7’de elde edilen bulgular araştırmada elde edilen diğer bulguları da destekler niteliktedir. Söz konusu bulgular Filistinli katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Türkiye’nin Arap dünyasındaki konumu ve üstlendiği/üstlenebileceği rollere ilişkin oldukça olumlu düşünce ve kanaatlere sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmada Tablo 5’teki bulguların geçerliliğini test etmek katılımcılara bu defa Türkiye hakkında birtakım olumsuz önermelerde bulunulmuş ve Tablo 6’daki bulgulara ulaşılmıştır.

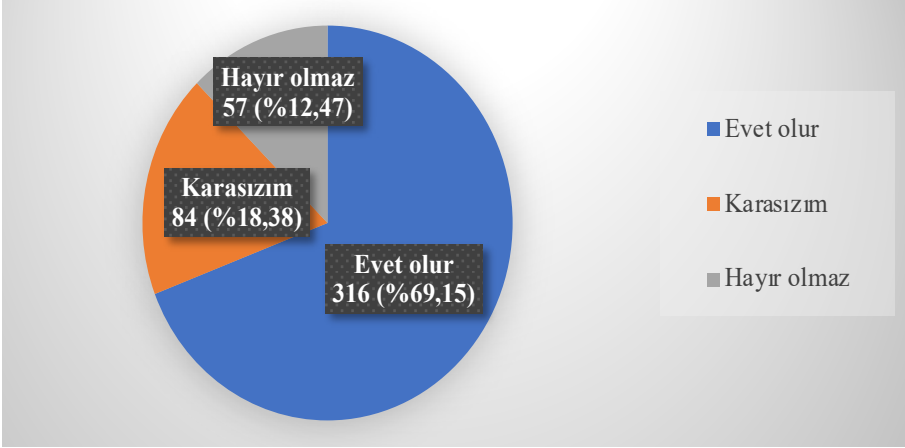
Tablo 6. Katılımcıların Türkiye Hakkındaki Olumsuz Önermelere Katılım Düzeyine İlişkin Dağılımlar

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
Türkiye Filistinlilerin haklarını yeterince korumamaktadır	111	149	82	98	15	455	2,47
Türkiye laik siyasi yapısıyla Arap ülkelerine kötü örnek olmaktadır	107	183	97	63	6	456	2,29
Türkiye Arap ülkelerinin çıkarlarını gözetmemektedir	111	190	87	57	12	457	2,28
Türkiye Arap ülkelere yönelik saldırgan politikalar izlemektedir	116	211	73	45	11	456	2,18

Tablo 6’da elde edilen bulgulara göre katılımcıların Türkiye hakkındaki olumsuz önermelere katılımlarının oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. “Türkiye Filistinlilerin haklarını yeterince korumamaktadır” önermesi katılımcılar arasında en çok katılım gösterilen önerme olmuştur. Ancak bu önermeyi değerlendiren 455 katılımcıdan 98’i katılıyorum ve 15’i kesinlikle katılıyorum olmak üzere 113’ü olumlu katılım göstermiştir. Buna karşı katılımcılardan 111’i kesinlikle katılmıyorum ve 149’u (%24,83) katılmıyorum olmak üzere 260’ı (%57,14) olumsuz katılım göstermiştir. Diğer önermelere katılımcıların olumlu katılım gösterme durumlarının daha da düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Örneğin katılımcıların en az olumlu katılım gösterdiği “Türkiye Arap ülkelere yönelik saldırgan politikalar izlemektedir” önermesine 456 katılımcıdan 56’sı (12,28) olumlu katılım gösterirken 327’si (%71,71) olumsuz katılım göstermiştir. Tablo 8’de elde edilen bulgular araştırmanın önceki bölümlerinde elde edilen katılımcıların Türkiye hakkındaki olumlu düşünce ve kanaatlerini içeren bulguları destekler niteliktedir.

Araştırmada katılımcılara “Türkiye Arap dünyası için model bir ülke olabilir mi?” sorusu yöneltilmiş ve Grafik 13’teki bulgulara ulaşılmıştır.

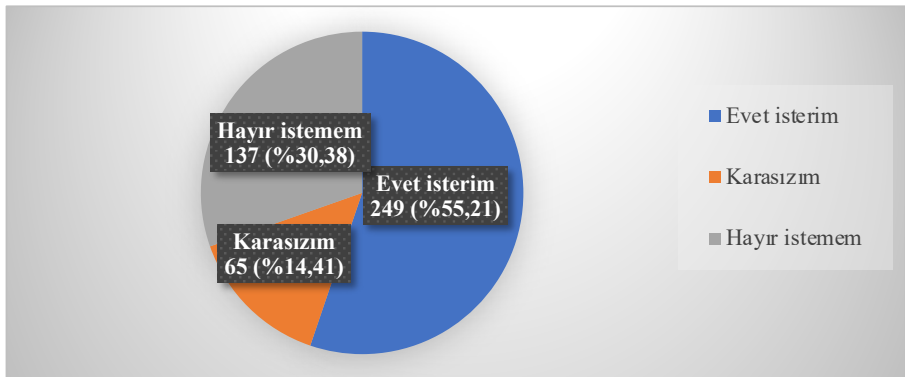
Grafik 13. Katılımcıların Türkiye'yi Arap Dünyasına Rol Model Olarak Görme Durumuna Dağılımlar

Grafik 13'te elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 457 katılımcıdan 316'sı (%69,15) Türkiye'nin Arap dünyası için model bir ülke olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 84'ü (%18,38) kararsız olduğunu belirtirken yalnızca 57'si (%12,47) bu soruya olumsuz görüş bildirmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde Filistinli katılımcıların Türkiye'de yaşama, Türklerle bir arada yaşama ve Türklerle aile ilişkileri kurma isteklerini analiz etmeye yönelik katılımcılara bazı sorular yöneltilmiştir. Öncelikle katılımcılara "Türkiye'de yaşamak ister misiniz?" diye bir soru sorulmuş ve Grafik 14'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 14. Katılımcıların Türkiye'de Yaşam Sürme İsteğine İlişkin Dağılımlar

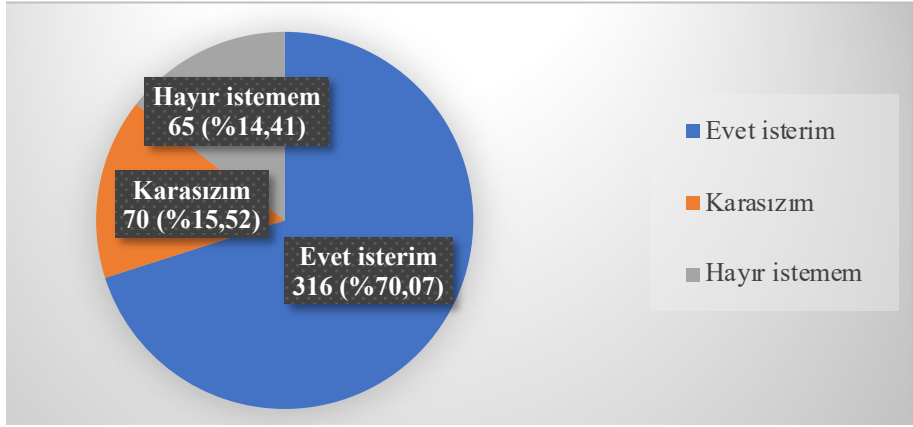

Grafik 14’de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 451 katılımcıdan 249’u (%55,21) Türkiye’de yaşamak istediğini belirtmiştir. Katılımcılardan 65’i (%14,41) kararsız kalırken 137’si (%30,38) bu soruya olumsuz görüş bildirmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yarısından biraz fazlası Türkiye’de yaşam sürmeye sıcak bakmaktadır.

Katılımcılara bu defa “Türk komşunuzun olmasını ister misiniz?” diye sorulmuş ve Grafik 15’teki bulgulara ulaşılmıştır.

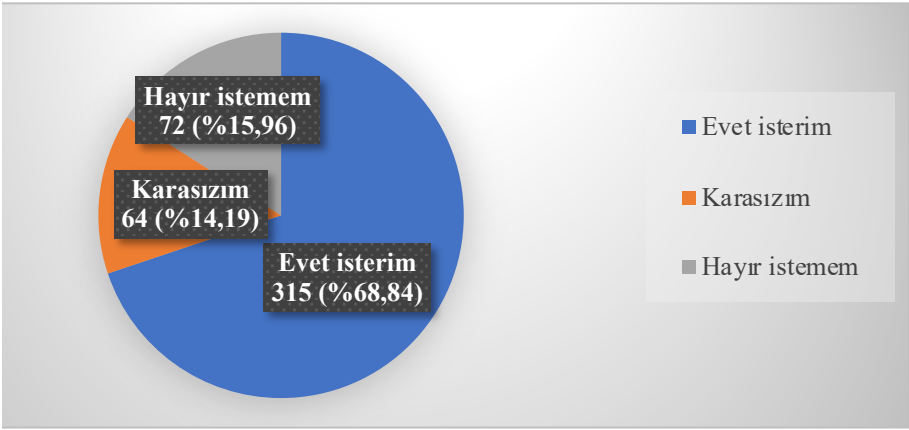
Grafik 15. Katılımcıların Bir Türk Komşu İsteme Durumuna İlişkin Dağılımlar

Grafik 15’te elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 451 Filistinli katılımcıdan 316’sı (%70,07) Türk komşusu olmasında bir sakınca görmemektedir. Katılımcılardan 70’i (%15,52) kararsız kalırken yalnızca 65’i (%14,41) bu soruyu olumsuz yanıtlamıştır. Komşuluk toplumsal yaşamda bireylerin sosyal ilişkilerinin en önemli parçalarından birini teşkil etmektedir. Komşular insanın ailesinden ve yakın akrabalarından sonra sosyal hayatını en çok paylaştığı kimselerdir ve özellikle Müslümanlıkta komşuluğa ayrı bir önem verilmektedir. Komşuluk ilişkileri kimi zaman akrabalık ilişkilerinin dahi önüne geçebilmektedir ve bu bakımdan insanlar komşuluk hususunda çok seçici olabilmektedir. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre Filistinli katılımcıların büyük bir kısmı bir Türk ile komşuluk ilişkisi kurmakta bir sakınca görmemektedir. Bu durum katılımcıların çoğunluğunda Türklerin komşuluk ilişkileri kuracak kadar olumlu bir imaja sahip olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların Türklerle bir arada yaşama isteklerini ölçmeye yönelik benzer bir soru daha yöneltilmiştir. Katılımcılara “İş hayatınızda bir Türk ile çalışmak ister misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Grafik 16'daki bulgulara ulaşılmıştır.

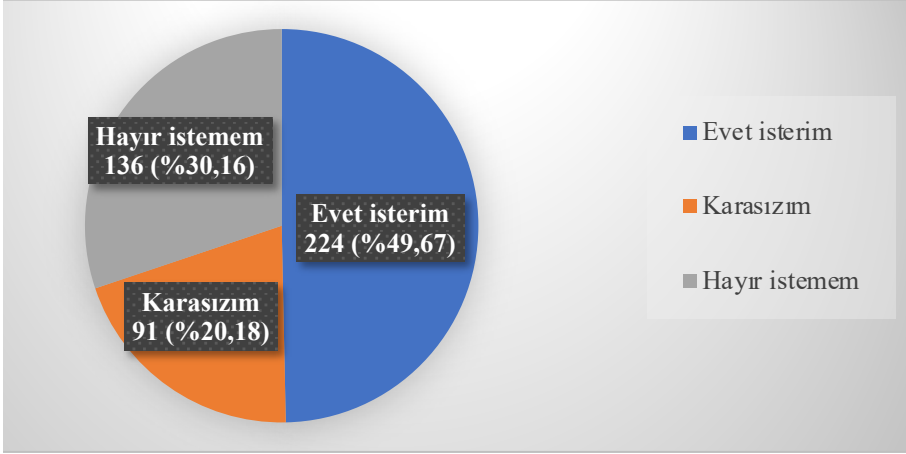
Grafik 16. Katılımcıların İşyerinde Bir Türk ile Çalışma İsteğine İlişkin Dağılımlar

Grafik 16'da elde edilen bulgulara göre bu soruya cevap veren 451 katılımcıdan 315'i (%68,84) işyerinde bir Türk ile çalışmaya olumlu bakmaktadır. Katılımcılardan 64'ü (%14,19) kararsız kalırken 72'si (%15,96) bu soruya olumsuz yanıt vermiştir. Burada elde edilen bulgular da Filistinli katılımcıların büyük bir kısmının Türklerle bir arada yaşama ve bulunma konusuna olumlu yaklaşıklarını işaret etmektedir.

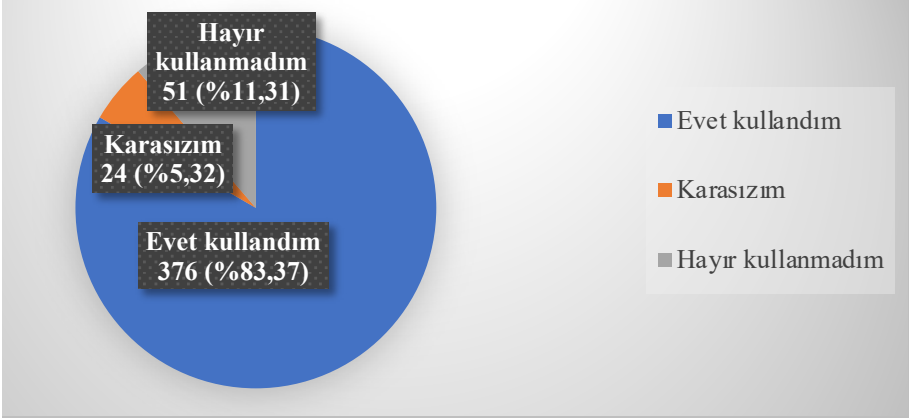
Evlilik küresel olarak tüm kültürlerde yer edinmiş çiftler arasında bazı haklar ve yükümlülükler içeren gelenekler, inançlar ve yasalar çerçevesinde düzenlenen, sosyal çevre ve yasalar bakımından onaylanmış bir birliktelik olarak tanımlanmaktadır (Yolcu, 2014: 181-183). İslam dini evlilik konusuna son derece önem vermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve pekçok hadiste evlilik konusuna yönelik hüküm ve prensiplere değinilmiş ve Müslümanlar evliliğe teşvik edilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde Filistinli katılımcıların Türklerle evlilik ilişkisi kurma istekleri sorgulanmıştır. Katılımcılara “Türk biriyle evlenir misiniz veya bir Türk'e oğlunuzu/kızınızı verir misiniz?” diye sorulmuş ve Grafik 17'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 17. Katılımcıların Bir Türk ile Evlenme veya Oğlunu/Kızını Evlendirme İsteğine İlişkin Dağılımlar

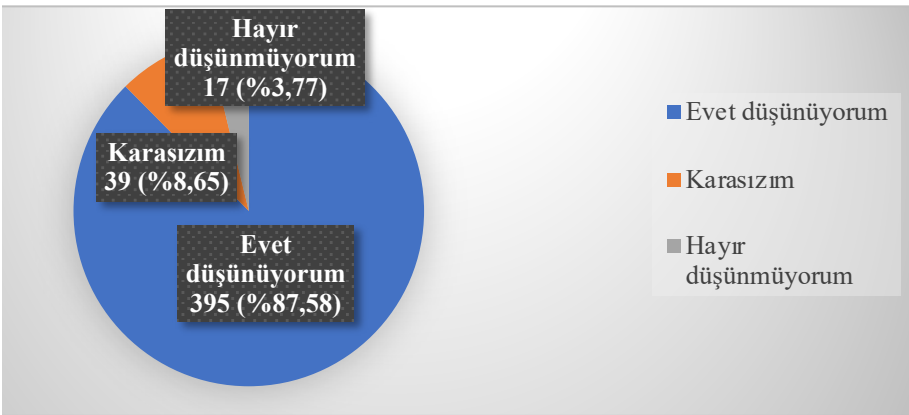
Grafik 17’de elde edilen bulgulara göre bu soruya yanıt veren 451 Filistinli katılımcıdan 224’ü (%49,67) bu soruya olumlu yanıt vermiştir. Katılımcılardan 91’i (%20,18) kararsız olduğunu belirtirken 136’sı (%30,16) bu soruyu olumsuz yanıtlamıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yarısı bir Türk ile evlenme veya oğlunu/kızını bir Türk ile evlendirme konusuna olumlu yaklaşmaktadır. Bu sonuçlar katılımcıların yarısının Türklerle akrabalık ilişkileri kuracak kadar yakınlaşmada bir sakınca görmediğini ortaya koymaktadır.

Menşeye ülke bir ürünün üretildiği yeri işaret etmekte ve tüketicilerin satın alma davranışlarında belirleyici olabilmektedir (Koubaa, 2008:141). Menşeye ülke ilişkin olumlu duygu, düşünceler ve kanaatler uluslararası pazarlarda o ülkenin ürettiği ürün ve markaların daha çok tercih edilmesini sağlamaktadır (Demir, 2007: 48). Araştırmada katılımcıların Türkiye menşeye ürünleri kullanma durumu ve Türk menşeli ürünler hakkındaki düşüncelerini ölçmeye yönelik iki soru sorulmuştur. Katılımcılara ilk olarak “Daha önce Türkiye menşeli herhangi bir ürün kullandınız mı?” diye sorulmuş ve Grafik 18’deki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 18. Katılımcıların Daha Önce Türkiye Menşeli Bir Ürün Kullanma Durumuna İlişkin Dağılımlar

Grafik 18'de ulaşılan bulgulara göre bu soruya yanıt veren 451 Filistinli katılımcıdan 376'sı (%83,37) daha önce Türkiye menşeli bir ürün kullandığını belirtmiştir. Katılımcılardan 24'ü (%5,32) kararsız kalırken 51'i (%11,31) kullanmadığını ifade etmiştir. Elde edilen bulgular Filistin'de Türkiye menşeli ürünlerin oldukça yaygın ve tercih edilir olduğunu göstermektedir.

Benzer bir soru bu defa katılımcıların Türkiye menşeli ürünler hakkındaki düşüncelerine ilişkin sorulmuştur. Katılımcılara "Türkiye menşeli ürünlerin kaliteli olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sorulmuş ve Grafik 19'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 19. Katılımcıların Türkiye Menşeli Ürünleri Kaliteli Bulma Durumuna İlişkin Dağılımlar

Grafik 19’de elde edilen bulgulara göre bu soruya yanıt veren 451 katılımcıdan 395’i (%87,58) Türkiye menşeli ürünlerin kaliteli olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan 39’u (%8,65) kararsız kalırken yalnızca 17’si (%3,77) bu soruyu olumsuz yanıtlamıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye menşeli ürünleri kaliteli ürünler olarak görmektedir. Grafik 18’de ulaşılan bulgularda 451 katılımcıdan 376’sı (%83,37) Türkiye menşeli ürün kullandığını belirtirken, Grafik 18’deki bulgularda 395’i (%87,58) olumlu katılım göstermiştir. Söz konusu bulgulara göre Türkiye menşeli ürünleri kullanmayan bazı katılımcılar dahi bu ürünlerin kaliteli olduğunu düşünmektedir.

Medya ürünleri ve özellikle diziler ve sinema filmleri ülkelerin dünya halkları nezdinde imajlarını inşa etmesinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan Türk dizileri Arap halkları arasında Türkiye’nin ülke ve ulus imajının inşasında önemli bir “yumuşak güç” unsuru olarak öne çıkmaktadır (Cengiz ve Çakın, 2022: 28-29). Araştırmanın son bölümünde katılımcıların Türk dizilerini izleme pratikleri ve nedenlerine ilişkin bazı sorular yöneltilmiştir. Burada katılımcılara ilk olarak “En çok hangi ülkenin televizyon dizilerini izliyorsunuz?” diye sorulmuş ve Tablo 7’deki bulgulara ulaşılmıştır.

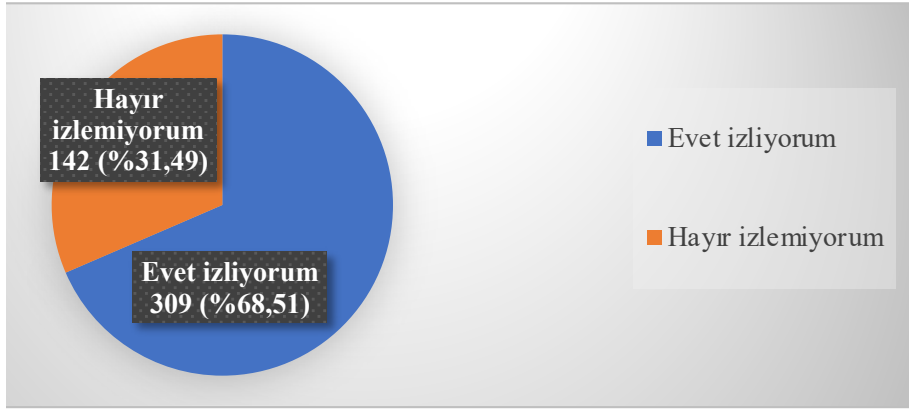
Tablo 7. Katılımcıların En Çok Hangi Ülkenin Dizilerini İzlediklerine İlişkin Dağılımlar

ÜLKELER	Frekans	Yüzde
Türkiye	223	49,45
Suriye	85	18,85
Mısır	48	10,65
Diğer	39	8,65
Yerli diziler	29	6,43
Hindistan	10	2,22
Amerika Birleşik Devletleri	9	2,00
Güney Kore	8	1,77
Toplam	451	100

Tablo 7'de ulaşılan bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 451 katılımcıdan 223'ü (%49,45) en çok Türkiye menşeli televizyon dizilerini izlediğini belirtmiştir. Türk dizilerini sırasıyla Suriye, Mısır, yerli diziler, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Kore seçenekleri takip etmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yarısı en çok Türk dizilerini izlediğini belirtirken kalan yarısı ise diğer ülkelerin dizilerini en çok izlediğini ifade etmiştir.

Katılımcılara bu defa doğrudan "Türk yapımı televizyon dizilerini izliyor musunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Grafik 20'deki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 20. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumuna İlişkin Dağılımlar

Grafik 20'de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 451 katılımcıdan 309'u (%68,51) bu soruya evet yanıtını vermiştir. Katılımcılardan 142'si (%31,49) ise bu soruya olumsuz yanıt vermiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların büyük çoğunluğu Türk yapımı televizyon dizilerini takip etmektedir. Söz konusu bulgular katılımcılar arasında bu yapımların oldukça popüler olduğunu ortaya koymaktadır.

Son olarak Türk yapımı dizileri izlediğini ifade eden 309 katılımcıya "Cevabınız evetse neden Türk dizilerini izliyorsunuz?" şeklinde bir soru sorulmuş ve Tablo 8'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 8. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Nedenlerine İlişkin Dağılımlar

	Frekans	Yüzde
Türkiye'yi ve Türkleri seviyorum	114	37,50
Bizim hayatımıza/kültürümüze benzer hikayeler anlatıyor	59	19,41
Modern bir yaşam tarzı anlatıyor	52	17,11

Prodüksiyon açısından kaliteli buluyorum	39	12,83
Dizilerde beğendiğim oyuncular oynuyor	16	5,26
Ailem/arkadaş çevrem izlediği için izliyorum	12	3,95
Diğer	12	3,95
Toplam	304	100

Tablo 8’de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan 304 katılımcıdan 114’ü (%37,50) “Türkiye’yi ve Türkleri seviyorum” seçeneğini seçmiştir. İkinci sırada ise 59 (%19,41) katılımcı ile “Bizim hayatımıza/kültürümüze benzer hikayeler anlatıyor” seçeneği yer almıştır. Bu seçenekleri sırasıyla 52 (%17,11) katılımcı ile “Modern bir yaşam tarzı anlatıyor”, 39 (%12,83) katılımcı ile “Prodüksiyon açısından kaliteli buluyorum”, 16 (%5,26) katılımcı ile “Dizilerde beğendiğim oyuncular oynuyor” seçenekleri takip etmiştir. Son sırada ise 12 (%3,95) katılımcı ile “Ailem/arkadaş çevrem izlediği için izliyorum” seçeneği yer almıştır. Bu sonuçlar Filistinli katılımcıların Türkiye menşe televizyon dizilerini tercih etmelerinde Türkiye’yi ve Türkleri sevmelerinin ve Türk kültürünü kendi kültürlerine yakın görmelerinin oldukça belirleyici olduğunu göstermektedir.

Son olarak araştırmada katılımcıların Türk dizilerini izleme durumu ile Türkiye’de yaşama, Türklerle çalışma, Türk komşu isteme ve Türklerle evlenme, kızını/oğlunu evlendirme isteği arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Öncelikle katılımcıların Türk dizilerini izleme durumu ile Türkiye’de yaşama arasındaki ilişki ölçülmüş ve Tablo 9’daki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 9. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumu ve Türkiye’de Yaşama İsteği Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Dağılımlar

		Soru 33. Türkiye’de yaşamak ister misiniz?			
		Evet isterim	Kararsızım	Hayır istemem	Toplam
Soru 40. Türk yapımı televizyon dizilerini izliyor musunuz?	Evet izliyorum	218 %48,34 %70,55 %87,55	35 %7,76 %11,33 %53,85	56 %12,42 %18,12 %40,88	309
	Hayır izlemiyorum	31 %6,87 %21,83 %12,45	30 %6,65 %21,13 %46,15	81 %17,96 %57,04 %59,12	142

Tablo 9’daki bulgular incelendiğinde Türk dizilerini izlediğini belirten 309 katılımcıdan 218’i (%70) Türkiye’de yaşamak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların 35’i (%11,33) kararsız kaldığını belirtirken 56’sı (%18,12) Türkiye’de yaşamak istemediğini belirtmiştir. Buna karşılık Türk dizilerini izlemediğini belirten 142 katılımcıdan 81’i (%57,04) Türkiye’de yaşamak istemediğini belirtmiştir. Katılımcıların 30’u (%21,13) kararsız kaldığını belirtirken 31’i (%21,83) Türkiye’de yaşamak istediğini belirtmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türk dizilerini izleme durumu ile Türkiye’de yaşama isteği arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Türk dizilerini izleyen katılımcılar izlemeyenlere kıyasla Türkiye’de yaşam sürmeye daha istekli görünmektedir.

Katılımcıların Türk dizilerini izleme durumu ile Türk komşu isteme durumu arasındaki ilişki ölçülmüş ve Tablo 10'daki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 10. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumu ve Türk Komşu İsteme Durumu Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Dağılımlar

		Soru 34. Türk komşunuzun olmasını ister misiniz?			
		Evete isterim	Kararsızım	Hayır istemem	Toplam
Soru 40. Türk yapımı televizyon dizilerini izliyor musunuz?	Evete izliyorum	251 %55,65 %81,23 %79,43	34 %7,54 %11 %48,57	24 %5,32 %7,77 %36,92	309
	Hayır izlemiyorum	65 %14,41 %45,77 %20,57	36 %7,98 %25,35 %51,43	41 %9,09 %28,87 %63,08	142

Tablo 10'daki bulgular incelendiğinde Türk dizilerini izlediğini belirten 309 katılımcıdan 251'i (%81,23) Türk komşu istediğini belirtmiştir. Katılımcıların 34'ü (%11) kararsız kaldığını belirtirken 24'ü (%7,77) Türk komşu istemediğini belirtmiştir. Buna karşılık Türk dizilerini izlemediğini belirten 142 katılımcıdan 65'i (%45,77) Türk komşu istediğini belirtmiştir. Katılımcıların 36'sı (%25,35) kararsız kaldığını belirtirken 41'i (%28,87) Türk komşu istemediğini belirtmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türk dizilerini izleme durumu ile Türk komşu isteme durumu arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Türk dizilerini izleyenler izlemeyenlere kıyasla Türk bir komşuya sahip olma durumuna daha olumlu yaklaşmaktadır.

Katılımcıların Türk dizilerini izleme durumu ile Türklerle birlikte çalışma isteği arasındaki ilişki ölçülmüş ve Tablo 11'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 11. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumu ve Türk Komşu İsteme Durumu Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Dağılımlar

		Soru 35. İş hayatınızda bir Türk ile çalışmak ister misiniz?			
		Evet isterim	Kararsızım	Hayır istemem	Toplam
Soru 40. Türk yapımı televizyon dizilerini izliyor musunuz?	Evet izliyorum	252 %55,88 %81,55 %80	35 %7,76 %11,33 %54,69	22 %4,88 %7,12 %30,56	309
	Hayır izlemiyorum	63 %13,97 %44,37 %20	29 %6,43 %20,42 %45,31	50 %11,09 %35,21 %69,44	142

Tablo 11'deki bulgular incelendiğinde Türk dizilerini izlediğini belirten 309 katılımcıdan 252'si (%81,55) iş hayatında bir Türk ile çalışmak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların 35'i (%11,33) kararsız kaldığını belirtirken 22'si (%7,12) bir Türk ile çalışmak istemediğini belirtmiştir. Buna karşılık Türk dizilerini izlemediğini belirten 142 katılımcıdan 63'ü (%44,37) iş hayatında bir Türk ile çalışmak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların 29'u (%20,42) kararsız kaldığını belirtirken 50'si (%35,21) bir Türk ile çalışmak istemediğini belirtmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türk dizilerini izleme durumu ile iş hayatında bir Türk ile çalışma isteği arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Türk dizilerini izleyenler izlemeyenlere oranlar iş hayatında bir Türk ile çalışmaya daha olumlu bakmaktadır.

Son olarak katılımcıların Türk dizilerini izleme durumu ile bir Türk ile evlenme veya oğlunu/kızını evlendirme isteği arasındaki ilişki ölçülmüş ve Tablo 12'deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 12. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumu ve Türklerle Evlenme veya Oğlunu/Kızını Evlendirme İsteği Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Dağılımlar

		Soru 36. Türk biriyle evlenir misiniz veya bir Türk'e oğlunuzu/kızınızı verir misiniz?			
		Evete isterim	Kararsızım	Hayır istemem	Toplam
Soru 40. Türk yapımı televizyon dizilerini izliyor musunuz?	Evete izliyorum	184 %40,8 %59,55 %82,14	62 %13,75 %20,06 %68,13	63 %13,97 %20,39 %46,32	309
	Hayır izlemiyorum	40 %8,87 %28,17 %17,86	29 %6,43 %20,42 %31,87	73 %16,19 %51,41 %53,68	142

Tablo 12'deki bulgular incelendiğinde Türk dizilerini izlediğini belirten 309 katılımcıdan 184'ü (%59,55) Türk biriyle evlenmeye veya bir Türk ile oğlunun/kızının evlenmesine olumlu yaklaştığını belirtmiştir. Katılımcıların 62'si (%20,06) kararsız kaldığını belirtirken 63'ü (%20,39) Türk biriyle evlenmeye veya bir Türk ile oğlunun/kızının evlenmesine olumlu yaklaşmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Buna karşılık Türk dizilerini izlemediğini belirten 142 katılımcıdan 40'ı (%28,17) Türk biriyle evlenmeye veya bir Türk ile oğlunun/kızının evlenmesine olumlu yaklaştığını ifade etmiştir. Katılımcıların 29'u (%20,42) kararsız kaldığını belirtirken 73'ü (%51,41) bir Türk ile evlenmeye veya bir Türk ile oğlunun/kızının evlenmesine olumlu yaklaşmadığını bildirmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türk dizilerini izleme durumu ile Türk biriyle evlenme veya bir Türk ile oğlunu/kızını evlendirme isteği arasında anlamlı

bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Türk dizilerini izleyen katılımcılar izlemeyenlere kıyasla bir Türk ile evlenmeye veya oğlunu/kızınının bir Türk ile evlenmesine daha olumlu yaklaşmaktadır.

SONUÇ

Çalışmada öncelikle Filistinli katılımcıların ülkelerindeki ve Arap dünyasındaki sorunlara ilişkin bakış açılarını ortaya koymak ve bunların Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarıyla ilişkisini kurmak için bazı sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgulara göre Filistinli katılımcılar Filistin'in en büyük sorununu Filistin-İsrail sorunu olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca ekonomik ve siyasi sorunlar da ülkelerindeki önemli sorunlar olarak görülmektedir. Katılımcılar Arap ülkelerinin en büyük sorunu olarak ise Arap devletlerinin bölünmüşlüğü ve anlaşmazlıklarını işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Filistin-İsrail sorununu ve ekonomik problemleri de Arap dünyasının temel sorunları arasında gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğu Arap Baharı süreci ve sonrasında yaşanan gelişmelerin Filistin'e ve Arap dünyasına olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedir.

Bu bölümde ikinci olarak Filistinli katılımcılara Orta Doğu ve Arap coğrafyasındaki bölgesel politikaların belirlenmesinde etkili olan ülkeler ve uluslararası örgütler hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen bulgulara bakıldığında katılımcıların kendilerine sunulan ülkeler arasında en olumlu olarak Türkiye'yi değerlendirdikleri görülmüştür. Katılımcıların Türkiye'ye Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi önemli Arap ülkelerinden daha fazla olumlu baktıkları bulunmuştur. Bu durumun da ilk kısımda elde edilen bulguların gösterdiği gibi bölgelerinde güçlü ve bağımsız bir Arap varlığının olmadığı yönündeki inançlarından kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Katılımcılar kendilerine sunulan uluslararası örgütlerden yalnızca İslam İşbirliği Teşkilatı'nı olumlu değerlendirmişlerdir. Buna karşın Arap Birliği dahil olmak üzere diğer örgütler katılımcılardan geçer not almayı başaramamıştır. Burada özellikle Birleşmiş Milletler ve NATO'nun katılımcılar arasında oldukça olumsuz değerlendirildiği görülmüştür. Filistinli katılımcılara ülkelerine ve Arap dünyasına yönelik en büyük tehdidin hangi ülkeden geldiği sorulduğunda ise katılımcıların büyük bir çoğunluğu İsrail'den geldiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların tehdit algısında İsrail'den sonra ABD başı çekmektedir. Katılımcılara sunulan diğer ülkelerin bu iki ülkeye kıyasla oldukça düşük tehdit algısı oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların Türkiye'yi Filistin ve Arap dünyasına yönelik bir tehdit olarak görmedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Filistin-İsrail sorununda Filistinlilerin haklarını en çok Türkiye'nin koruduğunu düşünmekte ve kendilerine sunulan ülkeler arasında Türkiye'yi Müslüman dünyası adına konuşmaya en yetkin ülke olarak görmektedirler. Türkiye'yi sırasıyla Pakistan, Mısır, Suudi Arabistan, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri takip etmektedir. Filistin meselesi Türkiye ve Türk halkı için özel bir anlam ifade etmektedir. Türkiye özellikle 2000'li yıllar itibarıyla Filistin meselesi konusunda sürdürdüğü politikalarla Filistin Devleti'nin ve Filistin halkının yanında olduğunu göstermiştir. Araştırmada ulaşılan bulgular Türkiye'nin Filistin sorununun çözümüne yönelik bu tutumunun Filistin halkı nezdinde olumlu bir karşılık bulduğuna işaret etmektedir. Katılımcılar Ortadoğu'da kültürel, askeri ve ekonomik açıdan en güçlü ülke olarak Türkiye'yi görmektedir. Ayrıca Filistin Devleti'nin en çok Türkiye ile ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler kurmasını istediklerini beyan etmişlerdir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Filistinli katılımcılara Türkiye ve Türkler hakkındaki düşüncelerini ortaya koymak amacıyla birtakım sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye hakkında olumlu düşündüklerini ve Türkiye'nin Filistin'e yönelik dost yanlısı politikalar izlediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca yine katılımcıların çoğunluğu Türkiye'nin bölgesinde ve İslam dünyasında sömürgeci politikalar izlediğini düşünmediklerini beyan etmişlerdir. Katılımcılar kendilerine sunulan Türkiye hakkındaki olumlu yargılara yüksek katılım göstermiştir. Buna karşılık Türkiye hakkındaki olumsuz yargılara katılımın oldukça düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların çoğunluğu Türkiye'nin Arap dünyası için model bir ülke olabileceğini ifade etmiştir. Türkiye'de yaşama ve Türklerle çalışma, yaşama ve akrabalık ilişkileri kurma isteklerine bakıldığında ise elde edilen bulgulara göre katılımcıların yarısından fazlası Türkiye'de yaşam sürmeye sıcak bakmaktadır. Büyük bir kısmı ise Türk ile komşuluk ilişkisi kurmakta bir sakınca görmemektedir. Ayrıca katılımcıların yarısı bir Türk ile evlenme veya oğlunu/kızını bir Türk ile evlendirme konusuna olumlu yaklaşmaktadır. Bu sonuçlar katılımcıların yarısının Türklerle akrabalık ilişkileri kuracak kadar yakınlaşmada bir sakınca görmediğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın son bölümde Filistinli katılımcıların Türkiye menşeli mallara ve medya ürünlerine bakış açılarını ortaya koymaya yönelik bazı sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu daha önce Türkiye

menşeli bir ürün kullandığını ve Türkiye menşeli ürünleri kaliteli bulunduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde yine katılımcıların çoğunluğu Türk dizilerini izlediğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar arasında diğer ülke yapımlarına kıyasla en çok Türkiye yapımı televizyon dizilerinin takip edildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu bulgular katılımcılar arasında bu yapımların oldukça popüler olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Türk dizilerini izleyen katılımcıların izlemeyen katılımcılara kıyasla Türkiye’de yaşama, Türk komşuya sahip olma, Türklerle çalışma ve Türklerle evlilik ilişkileri kurma konularına daha olumlu yaklaşmakta oldukları bulunmuştur.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Filistinli katılımcılar arasında Türkiye’nin oldukça olumlu ve güçlü bir imajının olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar Türkiye’yi Orta Doğu’da lider ülke olarak görmekte ve Müslüman dünyası adına konuşmaya en yetkin ülke olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında, bölgedeki Arap ülkelerinin Batı (dolayısıyla İsrail) eksenli ve bağımlı politikaları nedeniyle olsa gerek, Türkiye’yi pek çok konuda Arap ülkelerinin dahi önüne koymaktadır. Türkiye hakkındaki olumlu yargılara geniş katılım gösterirken olumsuz yargılara ise oldukça düşük katılım göstermişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKÇAPA, Mevlüt (2021). “Arap Baharı Öncesi Filistin’in İçsel Dinamikleri Bağlamında Türkiye’nin Filistin Meselesine Yaklaşımı”, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, ss. 33-44.
- AKYURT, Hakan (2008). **Turizm Bölgesine Yönelik Talebi Etkileyen Faktörlerden İmaj ve Çeşme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ALTUNIŞIK, Meliha Benli (2010). **Arap Dünyasında Türkiye Algısı**, TESEV Dış Politika Analiz Serisi, 11, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir (2010). **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Akım Yayınları, İstanbul.
- ATUN, Yurdagül ve Ata Atun (2018). “Türkiye-Filistin İlişkilerindeki Dengesizlik”, **Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi**, Aralık, Cilt: 10, Sayı: 40, ss. 1-11.

- AYDOS, Serpil (2018). "Gelenek ve Modernite Bağlamında Türk Dizilerinin Fas'taki Etkileri: Kadın İzleyiciler Üzerine Bir Araştırma", **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, 3(2), ss. 172-190.
- BANNISTER, John and James Saunders (1978). "U.K. Consumers' Attitudes towards Imports: The Measurement of National Stereotype Image". **European Journal of Marketing**, 12, ss. 562-570.
- BENNY, Morris (2008). **1948: The First Arab-Israeli War**, Yale University Press, New Haven, USA.
- CENGİZ, Mahmut Fevzi ve Ömer Çakın (2022). "Fas Krallığı'nda Türk Dizileri Üzerine Nicel Bir Araştırma", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (24), ss. 15-33.
- CLEVELAND, L. William (2008) **Modern Ortadoğu Tarihi**. Çev: Mehmet Harmancı. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- ÇELİK, Metin (2019) "Milyetçilik; Arap Milliyetçiliği ve Siyonizm" **Orta Doğu, Aktörler, Unsurlar, Sistemler** içinde. Ed. Mehmet Şahin. Kopernik Kitap, İstanbul.
- DAVIS, Anthony (2006). **Halkla ilişkilerin ABC'si**, (Çevire: Ü. Şendilek), Kapital Medya Hizmetleri, İstanbul.
- DENİZ, A. Çağlar (2010). "Gümüş Dizisinin Arap Kamuoyuna Etkileri: Bir Sosyal Medya İncelemesi". **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), ss. 50-67.
- DUMAN, Erhan (2023). "Seçilmiş Ekonomik Değişkenlerin Ekolojik Ayak İzine Etkisinin Analizi: BRICS-T Ülkeleri Örneği." **Sosyoekonomi**, 31(58), 277-288.
- EMBASSY WORDWIDE (2023). List of Diplomatic Missions in Palestine & Palestinian Diplomatic Missions Abroad, <https://www.embassyworldwide.com/country/palestine/> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).
- GERTNER, Rosane (2010). "Similarities and Differences of the Effect of Country Images on Tourist and Study Destinations", **Journal of Travel and Tourism Marketing**, 27, ss. 383-395.
- GILBOA, Eytan (2008). "Searching For a Theory of Public Diplomacy", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 616, ss. 55-77.

GOOGLE TRENDS (2024a). "Filistin Türkiye İlişkiler Ne Durumda". <https://trends.google.com/trends/explore?geo=TR&q=Filistin%20T%C3%BCrkiye%20ili%C5%9Fkileri&hl=tr> (Erişim Tarihi: 22.01.2024).

GOOGLE TRENDS (2024b). "Araplar Osmanlı'ya İhanet Etti mi". <https://trends.google.com/trends/explore?geo=TR&q=Araplar%20ihamet%20etti%20mi&hl=tr> (Erişim Tarihi: 22.01.2024).

GOOGLE TRENDS (2024c). "Filistinliler Toprak Sattı mı". <https://trends.google.com/trends/explore?geo=TR&q=Filistinliler%20toprak%20satt%C4%B1%20m%C4%B1&hl=tr> (Erişim Tarihi:22.01.2024).

GÜLTEKİN, Bilgehan (2005). "Türkiye'nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler", **Selçuk İletişim**, 4(1), ss. 126-140.

LEILA, Hamzaoui and Dwight Merunka (2006). "The Impact of Country of Design And Country of Manufacture on Consumer Perceptions of Bi-National Products' Quality: An Empirical Model Based on The Concept of Fit", **Journal of Consumer Marketing**, 23.3, 145-155.

ISSA, Dima (2011). **Situating the Imagination: Turkish Soap Operas and the Lives of Women in Qatar**, Media @ LSE Electronic MSc Dissertation Series, London School of Economics and Political Science, UK.

JAFFE, Eugene and Israle Nebenzahl (2001). **National Image and Competitive Advantage: The Theory and Practice of Place Branding**, Copenhagen Business School Press, Copenhagen, Denmark.

KARAMAN, Lütfullah (1996). Filistin, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/filistin> (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

KOTLER, Philip and David Gertner (2002). "Country As A Brand, Product And Beyond: A Place Marketing And Brand Management Perspective", **The Journal of Brand Management**, Vol. 9, ss. 249-261.

KRAIDY, Marwan and Omar Al-Ghazzi (2013). **Neo-Ottoman Cool Turkish Television and Film in Arab Public Discourse**, Arab Media Report, 11 (1), 17-29.

KURTULUŞ, Kemal ve Zehra Bozbay (2011) "Ülke İmajı: Japonya ve Çin'in Ülke İmajları Açısından Karşılaştırılması", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 40 (2), ss. 267-277.

- KUNCZIK, Michael (2002). "The Image of India in German Schoolbooks. An explorative Study of Extbooks in Geography, Religion, German Lessons and History", **In IAMCR conference**, Barcelona, Spain.
- MARTIN, Ingrid and Sevgin Eroglu (1993). "Measuring a Multi-Dimensional Construct: Country Image", **Journal of Business Research**, 28(3), ss. 191-210.
- MCCARTHY, Justin (1990). **The Population of Palestine**, New York, USA.
- NAGASHIMA, Akira (1970). "Comparison of Japanese and U.S. Attitudes Toward Foreign Products", **Journal of Marketing**, 34, ss. 68-74.
- NARAYANA, Chem (1981). "Aggregate Images of American and Japanese Products: Implications on International Marketing", **Columbia Journal of World Business**, Vol. 16, ss. 31-35.
- NEUMAN, Lawrence (2006). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri**, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. Ankara: Desen Ofset.
- NEVO, Zohar and Tamar Megiddo, (2009). "Lessons From Kosovo: The Law of Statehood and Palestinian Unilateral Independence", **Journal of International Law and International Relations**, 5(2), ss. 189-115.
- OKTAY, Derya (2002). "The Quest For Urban Identity in the Changing Context of the City: Northern Cyprus", **Cities**, Volume 19, Issue 4, ss. 261-271.
- ORAL, Mustafa (2020). **Orta Doğu Denkleminde Filistin Sorunu**, Yeni İhsan Yayınevi, İstanbul.
- ÖZCAN, Gencer (2006). **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, TESEV, İstanbul.
- ÖZKOÇ, Özge (2009). "Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63(3), 167-195.
- PAPADOPOULOS, Nicolas and Louise Heslop (2003). **Country Equity and Product-Country Images: State-of-the-Art in Research and Implications. Handbook of Research in International Marketing**. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, ss. 402-433.
- PCBS. (2023). Estimated Population in the Palestine Mid-Year by Governorate, https://www.pcbs.gov.ps/statisticsIndicatorsTables.aspx?lang=en&table_id=676 (Erişim Tarihi: 05.10.2023)

- POLAT, Soner ve Yaser Arslan (2015). **Örgütsel Yaşamda İmaj**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- ROTH, Martin and Jean Romeo (1992). "Matching Product Category and Country Image Perceptions: A Framework for Managing Country-of-Origin Effects", **Journal of International Business Studies**, 23, ss. 477–497.
- SALEM, Paul (2011). **Arap Dünyasında Türkiye'nin İmajı**, TESEV Dış Politika Programı, Yelken Basım, İstanbul.
- SAILU, Hasan (2013). **The Image of a Country, Communication Actors in Educational Exchanges**, Master Thesis, AABCollege, Prishtina, Kosovo.
- SEKARAN, Uma (2000). **Research Methods For Business: A Skill-Building Approach**. Wiley&Sons, United Kingdom.
- SHLAIM, Avi (2018). **Filistin'i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921- 1951**, (Çeviren: Muttalip Tütüncü), Küre Yayınları, İstanbul.
- SUN, H. Henry (2008). "International Political Marketing: A Sase Study of United States Soft Power and Public Diplomacy", **Journal of Public Affairs**, 8, ss. 165–183.
- TOMAR, Cengiz (2012). Ürdün, İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/urdun> (Erişim Tarihi: 03.05.2023).
- VOA (2005). "Abbas Yemin Ederek Göreve Başladı", <https://www.voaturkce.com/a/a-17-2005-01-15-voa18-87985432/840173.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2023).
- YENİ ŞAFAK (2004). "Erdoğan ve Baykal'ın Katılmak Üzere Beraber Kahire'ye Gittiği Yaser Arafat Cenaze Töreni", <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-ve-baykalin-katilmak-uzere-beraber-kahireye-gittigi-yaser-arafat-cenaze-toreni-3513886> (Erişim Tarihi:11.09.2023).
- YOLCU, Mehmet Ali (2014). **Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar**, Kömen, Konya.
- ZHANG, Cui and Charles William Meadows (2012). "International Coverage, Foreign Policy, and National Image: Exploring the Complexities of Media Coverage, Public Opinion and Presidential Agenda", **International Journal of Communication**, 6, 20, ss. 76-95.